

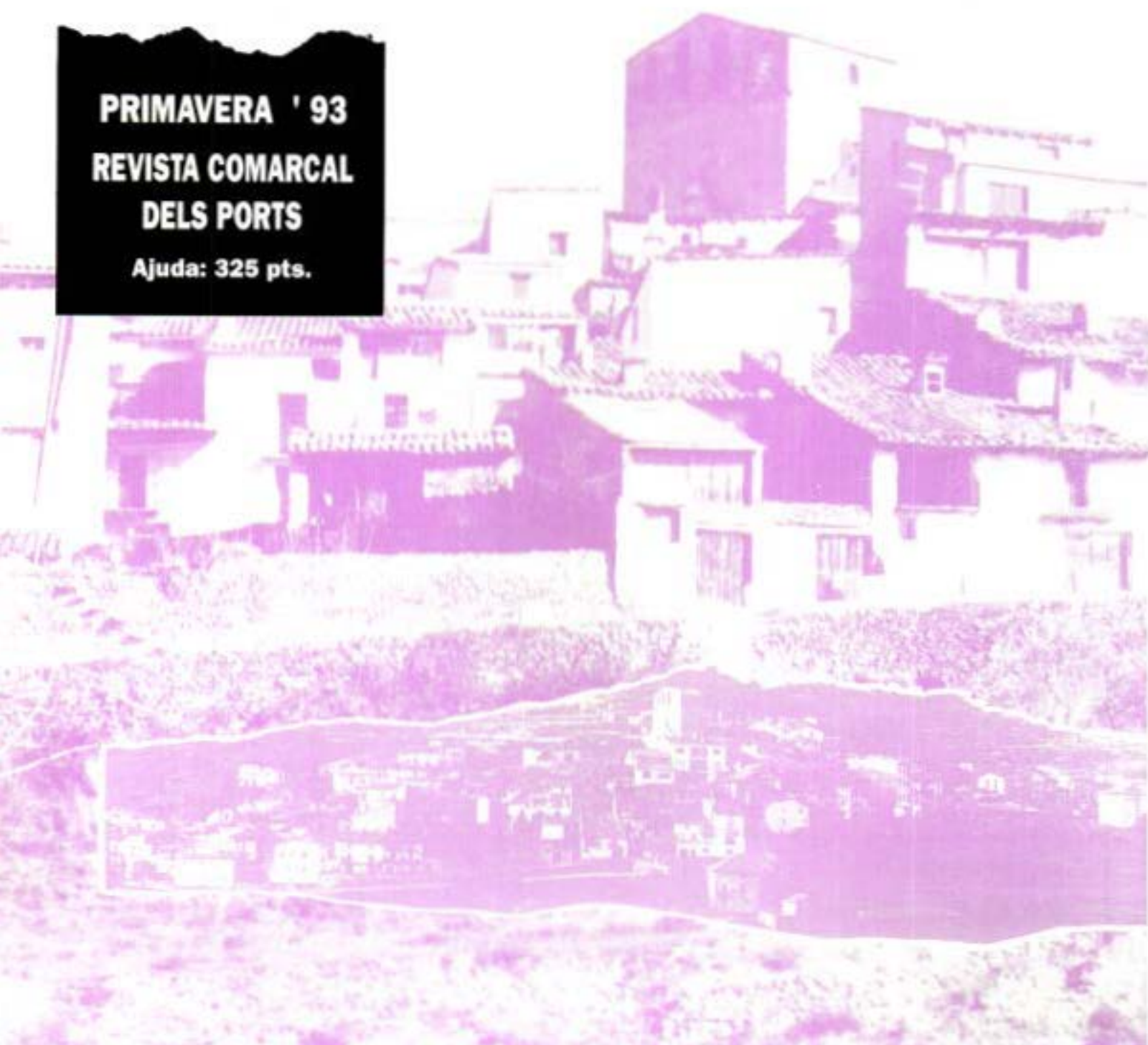
Núm. 26 ANY VII

AV!®

PRIMAVERA '93

REVISTA COMARCAL
DELS PORTS

Ajuda: 325 pts.

P O R T E L L
M O N O G R À F I C

PASTISSERIA

CASA GORRETA

JOAQUÍN ANDRÉS

DES DEL 1900
L'AUTÈNTIC FLAÓ MORELLÀ

Marquesa F. Sol, 2

MORELLA - Tel. 16 01 74

TALLERS HONORIO

Agència

RENAULT

Hostal Nou, s/n.

Tel. 16 01 91

MORELLA

Telèfons:

16 00 08 i 16 01 25

(2 línies)

Portal de Sant Mateu, 2

MORELLA (Castelló)

Garcia

ADROGUERIA

Sant Joan, 22 - Tel. (964) 16 08 73

12300 **MORELLA (Castelló)**

AV!

REVISTA COMARCAL
DELS PORTS

ANY VII - Núm. 26

PRIMAVERA 1993

Equip fundador: Carme Segura (Cinctorres), Narcisa Rambla (El Forcall), Ramon Bel i Bartomeu Messeguer (Herbers), Ernest Querol i Jesús Sangüesa (Morella), Manuel Clemente i Quico Blasco (Sorita), Joan Manuel Falcó i Josep M^o Zapater (Vilafranca).

Consell de Redacció: Montxo Monfort, Julià Pastor, Ernest Querol, Narcisa Rambla, Carles Ripollés, Jesús Sangüesa, Josep M^o Zapater.

Picatge: Julià Pastor.

Dibuixants: Montxo Monfort i Javier Perlado.

Portada: Montxo Monfort.

Col.laboradors: Tots els que vulgueu escriure.

Correcció lingüística: Julià Pastor i Ernest Querol.

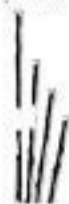
Administració i Gestió: Carles Ripollés i Jesús Sangüesa.

Distribució: Jesús Sangüesa

Edite:

Associació Cultural
i CNL
dels Ports

NIF: G-12.080.636

Correspondència i
col.laboracions
a l'Apartat de Correus 18
de 12300 Morella

Imprimeix:

Jordi
DASSOY
SAUTS artes de la Raça

Preu subscripció: 1.300 pts.

Preu exemplar: 325 pts.

D.L.: B-20.594-87

Edició en paper reciclat

S U M A R I

S

RECUPEREM EL PATRIMONI	20
ORELLA ESCRIVANA	22
ACTIVITATS DE L'ASSOCIACIÓ	24
GEP	25

EDITORIAL: EL TURISME RURAL	5
MONOGRÀFIC - Portell	7
NOTÍCIES COMARCA - Morella	13
OPINIÓ	16
CANT DE VICENT	17
LA BÚSTIA	18

U M

PUBLICACIONS	27
EL CAU	27
TRADICIONS POPULARS:	
LA SALUT	28
ECOLOGIA	30

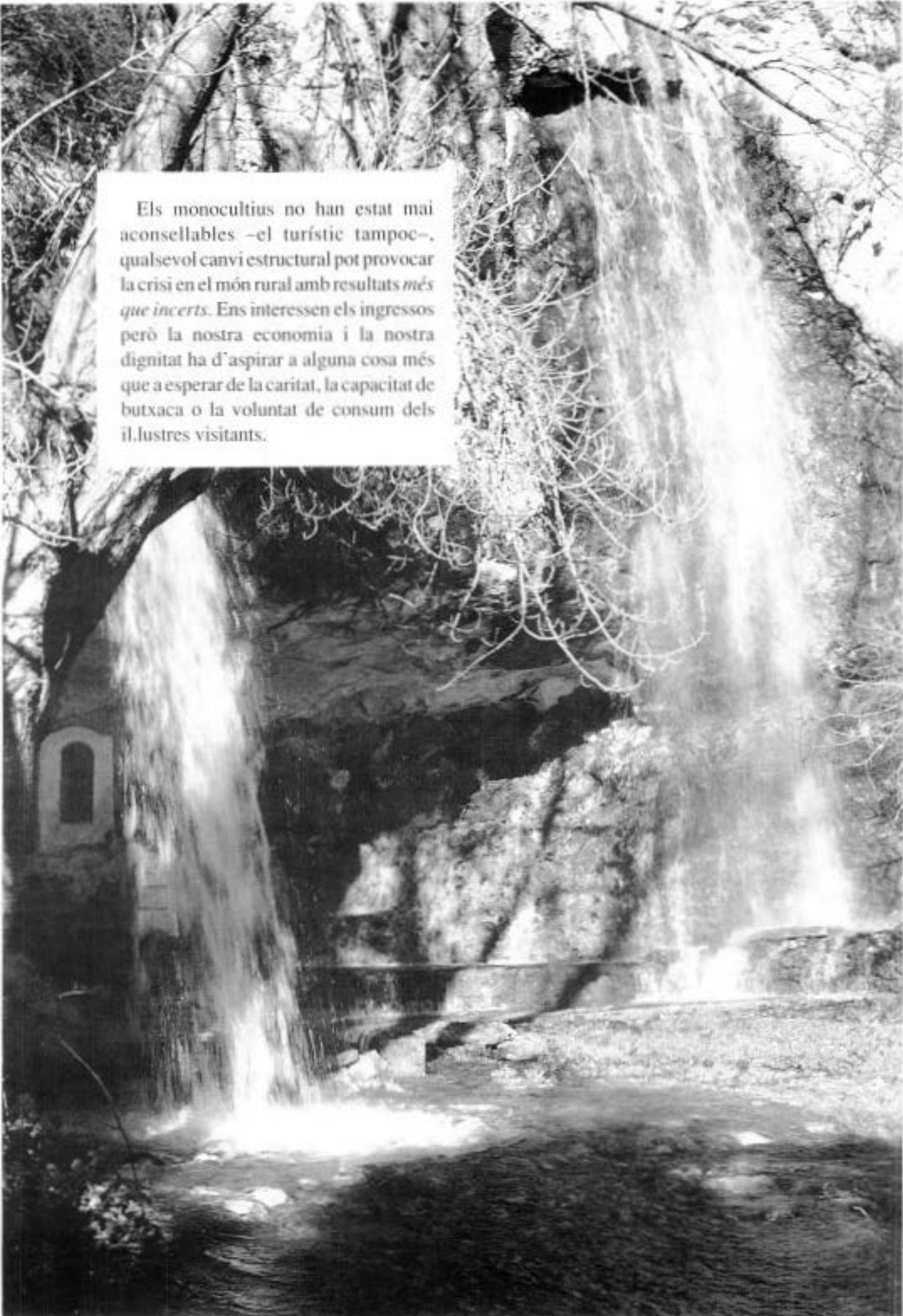

A

R

I

Els monocultius no han estat mai aconsellables –el turístic tampoc–, qualsevol canvi estructural pot provocar la crisi en el món rural amb resultats *més que incerts*. Ens interessen els ingressos però la nostra economia i la nostra dignitat ha d'aspirar a alguna cosa més que a esperar de la caritat, la capacitat de butxaca o la voluntat de consum dels il·lustres visitants.

Foto: J. Pastor

El turisme rural

Ho anem observant en aquests darrers anys. Cada volta vénen més turistes a la nostra comarca. Qualsevol excusa és bona per als visitants: S. Antoni, Pasqua, Nadal, els ponts, etc...

A Morella aquest fenomen no és tan nou, però a la resta de la comarca sí.

El turisme *convencional* de sol i platja ha entrat en crisi degut al deteriorament de les condicions ambientals de l'entorn, així com a un increment de la sensibilitat ambiental i la formació cultural dels turistes, que demanen alguna cosa més que estar un mes o quinze dies panxa al sol, envoltats de blocs de ciment, amb platges saturades i ambient discotequer.

Els agents implicats (govern, hostalers, agències de viatge, etc.) estan revaloritzant espais insuficientment apreciats. A més, les administracions públiques, així com la CEE tracten de potenciar aquest tipus de turisme per dinamitzar les economies rurals, perquè complementen les rendes del camp i no es produïska una *ensulçada no desitjada* en la dèbil estructura socio-econòmica i poblacional del món rural.

La nostra comarca reuneix unes condicions molt acceptables per al desenvolupament d'aquest nou tipus de turisme. Tenim uns espais naturals amb unes condicions ambientals relativament excel·lents, monuments, edificacions rurals en bon estat, cuina, artesanía, tradicions, etc...

Hi ha moltes maneres de fer turisme rural, a saber: visitar monuments, quedar-se en els pobles per gaudir de la pau i de la tranquil·litat, allotjar-se en masos o cases de camp, fer rutes esportives (senderisme, cicloturisme, etc.) assistir a les festes tradicionals, etc...

Tant si volem com si no volem, el tenim ací i cada dia anirà augmentant. El que cal és controlar-lo i aprofitar-lo d'una manera racional.

Aquest nou tipus de turisme ens pot aportar una sèrie de beneficis:

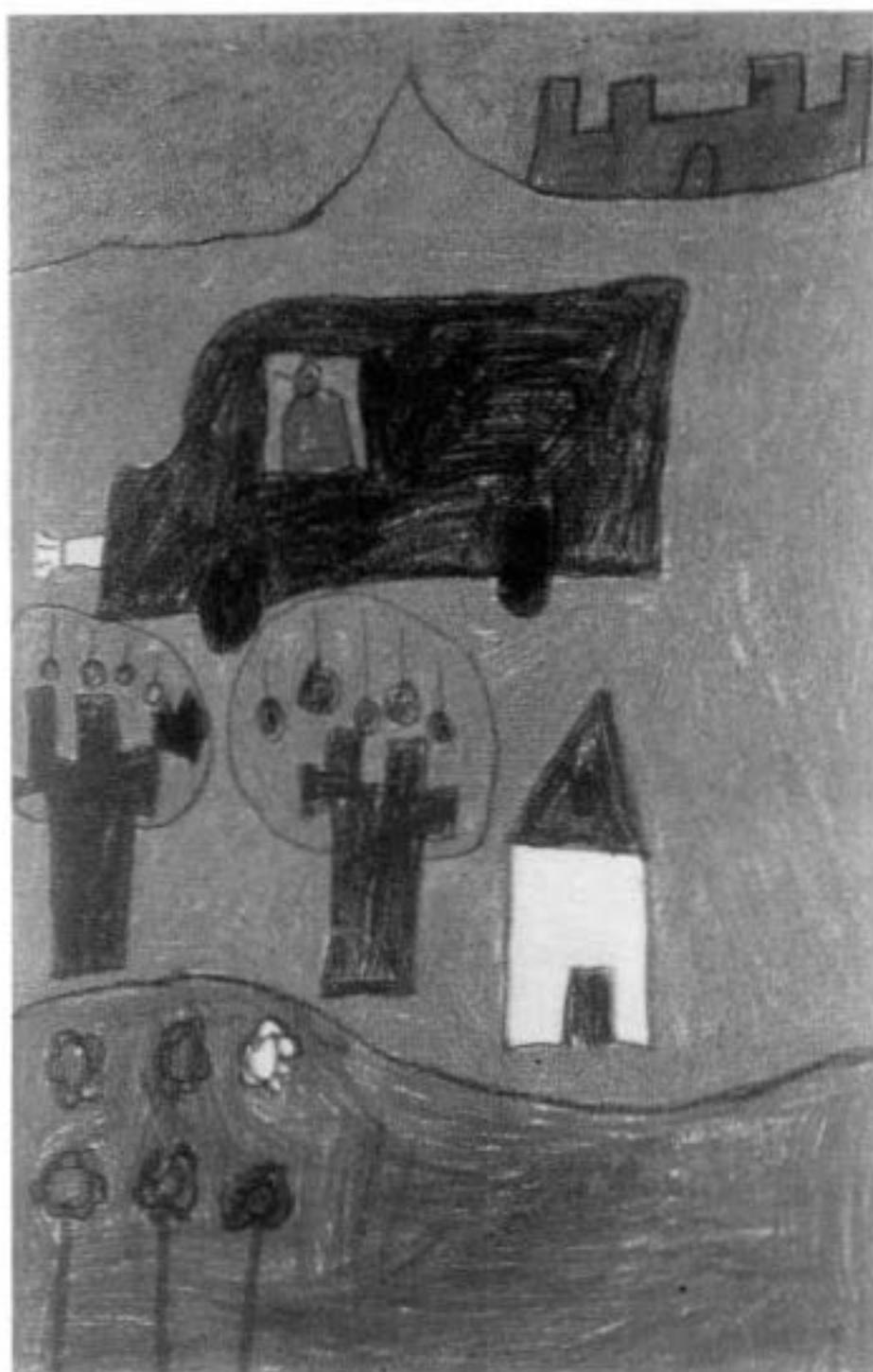
- Al seu voltant creixerà un teixit d'activitats i ocupacions que proporcionaran nous llocs de treball, evitant, així, la despoblació de masos i pobles.
- Elevar el nivell de vida dels nostres pobles amb uns ingressos econòmics suplementaris (que a voltes seran principals).
- Recuperació de productes artesans i agrícoles. El turisme rural genera una demanda de productes artesans i productes alimentaris que permet tirar endavant amb les produccions locals de carn, artesanía, postres, etc...
- Recuperació del patrimoni immoble popular i històric-cultural, al servir aquest com oferta d'allotjament als turistes.
- Millora de l'entorn ambiental. Si el turista rural acudeix al camp a la recerca de llocs poc o res tocats, on es visque, menje i respire tradició i naturalesa, les autoritats i els propis habitants del medi rural no tindran més remei que mantenir les condicions que atreuen el turista.

El desenvolupament del turisme rural no deu suposar en cap moment una sobreexplotació del medi rural que provoqe danys irreparables en el medi, per això és adient una pràctica turística basada en el desenvolupament sostingut.

No creiem, però, que sigui aconsellable el monocultiu turístic, ja que l'especialització sol ser el camí més directe de l'extinció. Tampoc no voldríem de cap manera que es condemne una comarca al turisme, perquè això implique manca de productivitat, de creativitat i de progrés, en definitiva, una certa cartilla col·lectiva de suïcidi.

És necessari comptar amb una xarxa de comunicacions com Déu mane, una racionalització de la població i dels medis de producció per tal de mantenir la il·lusió i les ganes de viure. No es tracte d'acabar ensenyant el que van fer els nostres avantpassats, sinó d'accedir, de ple dret, al món que funciona, viu i camina endavant. No volem de cap manera que la gent ens digue, quan se'n va: **què bé s'està ací**. És menester, que sense comentaris, hi hage elements de vida i de producció perquè la gent es quede i en vingue de fora.

No volem només la placidesa de la inactivitat, ni que a la gent li vingue bé de venir a veure'ns. Cal un esforç d'imaginació, una planificació de tots els mitjans i un acostament cada vegada més gran a la igualtat vertadera de totes les persones, perquè del contrari haurem de canviar la constitució i posar que tots els ciutadans són iguals i tenen els mateixos drets, però els de ciutat més que els altres.

Marivi Segarra González. 2.ª Presentar

BIBLIOBUS

Diputació de Castelló

Portell

Per Emili Vinaixa, José Camañes, Víctor Cervera i Mario Milian.

Presentació

Amb molta satisfacció, un grup de gent de Portell volem donar a conèixer el nostre poble a través d'aquest treball a tots els lectors de la revista AU!

Voldríem també que esta aportacioneta ajudare a estimar i conèixer més els nostres pobles, les nostres realitats, els nostres costums i tradicions, ja que resulte contradictori i fins i tot, vergonyós que molta gent de fora vingue a visitar la nostra comarca i nosaltres, que estem i som d'ací, coneguem tan poques coses els uns dels altres.

Situació

Portell té un terme municipal de 49,34 Km de superfície i en forma allargassada N-S.

Limite a l'est amb el terme de Cincorres (Rambla Sellambres, Pla de Cervera, Creu del gelat, Mas dels Bassis) i Castellfort (Rambla Sellambres, les Truites i la Roca Parda). Al nord amb La Mata (les Clapisses, Mas d'Envela). Al sud amb el de Vilafranca (Rambla de les Truites). A l'oest amb la província de Terol (termes de La Cuba, Mirambell, Cantavella i l'Anglesola).

Relleu

El nucli urbà es trobe a una altura de 1000 m. Els punts més alts del terme són la Roca Roja (1192), la Cogullada (1221), Portell Vell (1246).

Els rius que recorren el terme són: la Rambla de les Truites, la Rambla Sellambres, Barranc de Sant Joan i el Riu de la Cuba (els dos últims a més de fer de divisòria del terme fan de frontera entre les províncies de Castelló i Terol). És

curiós de comprovar com la major part del terme esta limitada pels cursos fluvials. A l'interior està ple de barrancs com: la Barcella, Cova Antolà, Casetes, Barranquet, Caldereta, Barranc Fondo, Rosella, etc.

Per tot el terme hi ha una morfologia molt singular determinada per unes muntanyes plenes de parets, construïdes per a sostindre la terra dels bancals per a cultivar.

Els accidents orogràfics més destacats són:

La Roca Roja: zona rocosa amb un esvoranc recte, on ha construït el refugi una colònia bastant nombrosa de voltors. Al peu de la Roca Roja hi ha una sèrie de columnes rocoses que s'anomenen els Castelletes.

On s'ajunten el Barranquet i el Barranc del Molí hi ha unes roques molt pintoresques, on destaque el Toll d'Endrac, gorg escarbat a la roca, per l'acció de la caiguda de l'aigua des de molt amunt. Molt prop es trobe un indret ple de roques on destaque un arc, espècie de porta o portal que es coneix com el Portal dels Moros.

Foto: José Camañes

El "Portalet dels Moros". Foto: José Camañes

Flora i Fauna

La vegetació està formada principalment de pins i carrasques. Els pinars es troben als vessants de les Rambles que limiten amb Castellfort, Cincorres i La Mata.

Hi ha també una vegetació arbustiva menys important, de sabines, coscolls, ginebres, etc.

Abunden molt les plantes aromàtiques com el timonet, l'espígol, el polioli, el te de roca, etc.

Cal destacar un arbre singular, el pi de Marianet que es trobe al cim d'una lloma sense cap altre al seu voltant. És un pi de mida considerable.

Animals: hi trobem els comuns de la comarca dels Ports, on degut al terme trencat i els cultius abandonats es trobe el senglar en franc creixement. També estan augmentant els voltors i altres rapinyaires. En canvi, altres tipus d'animals com les perdius i els conills de bosc estan en clara regressió.

Fonts

A més de les fonts que cada mas té per al seu consum habitual, n'hi ha d'altres de significatives.

Font d'Ineso d'on, antigament, es portava l'aigua a les dos fonts del poble.

Font del Pilar, d'aigua molt blana. Segons diu la gent major, quan el riu de les Alberedes baixa crescut, la font brolla per dalt. És freqüent veure la gent amb xurumbells anar a buscar aigua fresca a la font del Pilar que està prop del poble.

Amb l'avanç dels temps, fa uns anys que es va instal·lar l'aigua corrent per les cases. L'aigua ve canalitzada des de les fonts del Pas i del mas Cremat.

Altres fonts no tan importants són: la Font Nova, Rosella, Cova Antolà, Peiraire, Carrascalets, etc.

Masos

Quan la majoria dels masos estaven habitats es divideien en dos partides, la de Dalt i la de Baix.

En el moment present n'hi ha molt pocs d'habitats. Destaquen els Pereagustins (de dalt i de baix), Mas de Perico, Mas de Blay, dels Ferrers (de dalt i de baix), el Molinet (ere un molí d'aigua), els Morers, Masico La Peña, Mas Cremat, Mas de la Fresca (davall de les Cabrelles), Ramonico, Guimerà, Casetes (dalt i baix), Molí Piquer (molí d'aigua), de les Monges, Camanyes, Moles, Mas de la Serra, Regall, Monfort, Valentí, Enveles (dalt i baix), Marianet, Palma, Bono, etc.

Destaque el barri de les Alberedes, situat a uns Kms. del nucli urbà entre els termes de Portell i Cantavella. Actualment no hi viu ningú, però ens pot donar una idea de la importància que va tindre temps enrere el fet que en el cens de població de 1900 es comptaven 41 vivendes i a la vora de 100 habitants. Té una ermita molt bonica, que es visite tots els anys en romeria desde Portell al mes d'abril i està dedicada al Salvador i a Sant Marc.

Creus

En les zones elevades, d'on es veu bona part del terme, hi ha hagut o hi ha una creu. En l'actualitat encara se'n poden observar unes quantes, fetes de fusta: la creu de l'Umbria (davant del poble), la creu del Rotllet (darrere el poble), la creu del Pont i la creu del Corral Nou.

Monuments i edificis

Portell té dins del poble dos monuments religiosos i un fora del poble, que Mn. Manuel Milian Boix considerava de gran mèrit artístic. Són l'església parroquial, l'ermita de l'Esperança o de la Font i l'església de Sant Marc de l'Albereda.

Església parroquial: és una edificació barroca del S. XVIII, dedicada a l'Assumpció de la MaredeDéu. Conserve a les parts exteriors claus i motlures gòtiques de la primitiva església. El campanar pot parèixer una mica estrany, perquè és una torre de l'antic castell aprofitada. Afegida a la part frontal d'eixa torre hi ha una portalada d'estil barroc-xurrigueresc -construïda el 1742-1750. A l'interior de l'església es poden veure daurats i pintures interessants, tot i que les imatges, retaules, etc. van ser destruïts a la guerra del 36. També són meritoris l'escala i les baranes del cor.

Ermita de l'Esperança: al cap d'avall del poble i al costat de la font està l'ermita de la MaredeDéu de l'Esperança o també dita de la Font. És una ermita d'estil renaixement del S. XVI-XVII, d'una sola nau, volta d'arestes amb nervis i claus de pedra. La portalada és neoclàssica, tota de carreu. A l'interior hi ha una pintura damunt de l'arc del presbiteri

El Pont de la Rambla. Foto: José Camañes

Façana de l'església.
Foto: Emili Vinaixa

que represente la trobada de la Mare-dedéu per un llaurador. Pose una data: 1716. Esta ermita es un punt de referència i de pregària per a tots els portellans.

Església de l'Albereda: Fora del poble, al barri anomenat l'Albereda hi ha una interessant església dedicada antigament al Salvador i actualment a S. Marc evangelista. És una església rural gòtica (XIII-XIV) amb sostre de fusta decorat en part i el terra de codolets de riu formant una bonica flor de liri.

A més d'aquests edificis religiosos, dins del poble, hi ha també restes de les antigues murades amb quatre torres i el «Corro», placeta de bous de pedra en l'actualitat i que sembla ser l'antiga plaça d'armes del castell.

També és interessant la plaça de l'ajuntament, amb uns arcs que formen un porxes molt bonics. L'edifici de l'ajuntament és de principis del S. XVII. També val la pena visitar el pont de pedra que hi ha al camí de Castellfort sobre la Rambla.

Ermita de l'Albereda. Foto: José Camañes

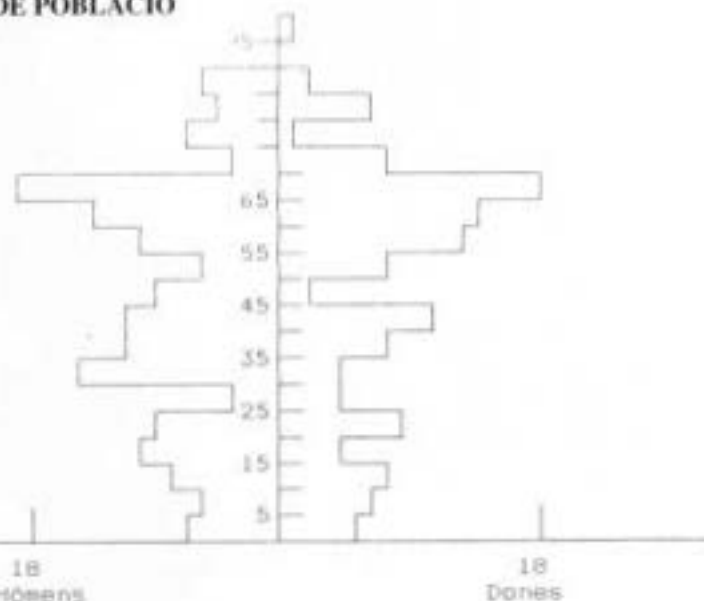
POBLACIÓ EN GRUPS QUINQUENALS

EDAT	TOTAL HÒMENS DONES		
	TOTAL	HÒMENS	DONES
Total	299	158	141
0 - 4	13	7	6
5 - 9	13	6	7
10 - 14	16	8	8
15 - 19	15	10	5
20 - 24	18	9	9
25 - 29	9	4	5
30 - 34	19	14	5
35 - 39	19	11	8
40 - 44	22	11	11
45 - 49	12	9	3
50 - 54	14	6	8
55 - 59	23	10	13
60 - 64	27	13	14
65 - 69	36	18	18
70 - 74	12	4	8
75 - 79	9	7	2
80 - 84	12	5	7
85 - 89	9	6	3
90 - 94	0	0	0
95 - 99	1	0	1

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ

ANYS	HABITANTS
1890	1.101
1894	1.171
1900	1.167
1906	1.123
1910	1.186
1913	1.120
1920	920
1925	977
1930	920
1935	920
1940	913
1945	880
1950	803
1958	796
1960	681
1970	518
1975	428
1979	387
1984	369
1985	350
1986	331
1987	328
1988	329

PIRÀMIDE DE POBLACIÓ

Algunes referències històriques

Coneixem poques coses de la història de Portell. L'arxiu parroquial i municipal van ser destruïts l'any 1936 i no s'ha fet cap estudi seriós de la seua història. Tot i això indicarem les poques dates que posseïm.

Origen: segons Madoz, Sarthou Carreres i altres autors, el poble és d'origen àrab i va ser conquerit pel rei Jaume I l'any 1234. El va donar als Templers i,

una vegada extingits aquests, va passar a la jurisdicció de Morella de la qual va ser aldea fins al 1691.

1259. 30 de setembre. Primera notícia de la concessió reial del fom de pa a Portell.

1397. A Portell hi havia 706 habitants, dos ferrers, un teixidor i un fuster.

1553. Hi havia 79 hòmens majors de quinze anys i menors de seixanta i tenien les següent armes: 51 ballestes, 2 escopetes, 2 arcabussos, 1 espasa i 1 alabarda.

1407. Fou fitat, segons moltons que ja hi havia d'antic, el terme de Portell en la seua delimitació amb l'Anglesola, que és el mateix que dir entre els Tèrmins Generals del castell de Morella i la Batllia de Cantavella. Fou àrbitre l'arquebisbe de Saragossa Garcia Fernández de Herédia. Es van seguir, probablement, les fites establertes en 1217 pel rei Pere II.

1540. 5 de maig. Lluís Sorolla, notari, done fe d'un miracle obrat davant de la imatge de la Mareddéu, a la font del lloch de Portell, a una xiqueta, Maria, de sis anys, paralítica, filla de Joan Valero i Francisca, natural d'Egipte lo menor, de Nigroponte...

1691. 9 de febrer. Portell s'independitza de Morella, deixa de ser aldea i passe a ser vila reial.

1916. 9 de juny. Per un reial decret es canvia el nom de Portell pel de Portell de Morella.

Un poble de "faixeros"

L'activitat d'un poble, és a dir, el treball que fan majoritàriament la gent que allí viu, influeix poderosament en la seua manera de ser.

Portell, a més de dedicar-se a l'agricultura com tots els pobles dels Ports i veure's forçat a l'emigració a França i Alemanya en aquest segle, ha estat un poble que ha centrat la seua activitat, des de finals del segle passat fins a l'actualitat, en la indústria del teixit. Igualment, fins l'any seixanta, els mateixos portellans distribuïen els seus productes, especialment les faixes, per tot arreu.

Com diu Luïsa Camañes en el seu llibre Portell, usos i costums, segles XIX i XX, tot va començar a darreries del segle passat, teixint les dones del poble, amb telers manuals, faixes per a la Fàbrica Giner de Morella. Per primera vegada les dones guanyaven uns diners treballant per a fora del poble i naixie la indústria a Portell.

Aquest contacte amb Morella i la necessitat dels empresaris morellans de donar eixida a les faixes, va fer que alguns hòmens de Portell es decidiren a emprendre l'aventura de recórrer gran part d'Espanya venent faixes; Catalunya, el País Valencià, Andalusia, Navarra, Madrid, la Rioja, Albacete, etc. han sentit el crit dels «faixeros» de Portell.

La seua vida era molt dura. Sols, fora de casa de vegades sis o set mesos, sempre caminant amb el farcell de faixes al coll, estalviant molt per portar diners

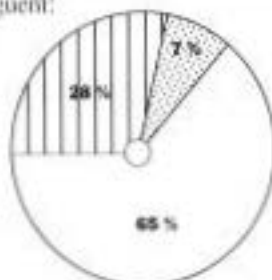
ELS SECTORS ECONÒMICS

1. TAXA D'OCCUPACIÓ PER SECTORS ECONÒMICS

De les 135 persones que formen part de la població activa de Portell, 79 es dediquen a l'agricultura, 9 a la ramaderia (8 al ramat porcí i 1 a explotacions mixtes de conills i colmenes). A la indústria es dediquen 37 persones i en el sector dels serveis 10. Tenint en compte aquestes dades podem concloure que:

- Sector Primari, agricultura i ramaderia: 65 %.
- Sector Secundari, indústria textil: 28 %.
- Sector Terciari, comerç i altres serveis: 7 %.

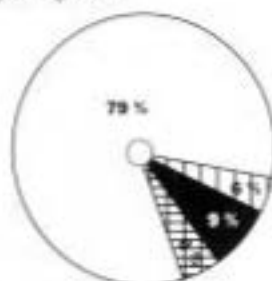
La representació d'aquests sectors de forma gràfica és la següent:

- Sector Primari
- ▨ Sector Secundari
- ▩ Sector Terciari

2. AGRICULTURA

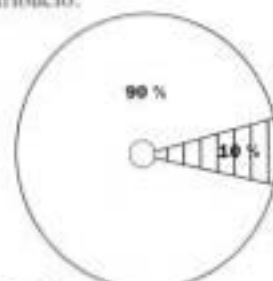
La distribució de la superfície de Portell es pot representar en el següent gràfic:

- Prats i Pastanages
- ▨ Cultius
- ▩ Terreny forestal
- Altres superfícies

3. RAMADERIA

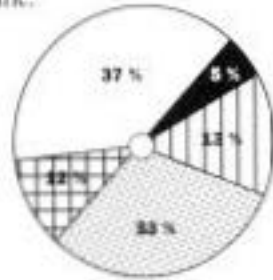
Segons el tipus de ramaderia en relació al nombre de treballadors en aquest apartat, tenim la següent distribució:

- Porcí
- ▨ Explotacions mixtes

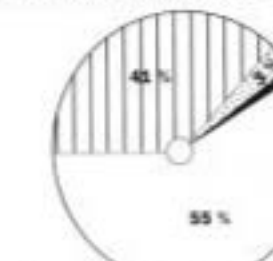
4.- INDÚSTRIA

La indústria tèxtil a Portell té molta tradició. Segons l'especialitat a que es dedica i el nombre de treballadors, tenim el següent gràfic.

- Cotó i les seues mesclades
- Peces exteriors de punt
- ▨ Textils amb fibres de recuperació
- ▩ Confecció de tota classe de robes de vestir
- ▨ Altres indústries

5.- TÍTOLS ACADÈMICS

- Sense títol
- ▨ Estudis bàsics
- ▩ Estudis secundaris
- Estudis superiors

a casa i tirar endavant la família. Mentrestant les dones, a casa, tot el dia al teler teixint faixes.

Per l'any 1912 alguns portellans es van fer empresaris i les faixes que es fan al poble no van a Morella, són ja per als comerciants locals. La petita indústria anava prenent forma al poble.

Pocs anys després es va instal·lar a Portell el primer motor elèctric i van

anar sorgint petites indústries tèxtils que, adaptant-se als temps, han arribat fins a l'actualitat. Penso que és digne d'admirar que, havent desaparegut empreses tèxtils molt més importants a la comarca i a altres llocs, a Portell es mantingue amb força, perquè en un poble de tres-cents habitants, quaranta persones treballen actualment a les fàbriques tèxtils. A més a més la indústria tèxtil més important de la província és propietat d'un portellà

i va tenir el seu origen a Portell.

Tota aquesta activitat dins i fora del poble, penso que ha fet el caràcter portellà emprenedor, estalviador i arriscat per als negocis però al mateix temps molt arrelat a la pobra, però per seua, estimada terra.

Festes, costums i tradicions

Portell té costums, tradicions i celebracions paregudes a les dels altres pobles de la comarca, com són: rogatives, processons i festes en honor de diferents sants o de la Mare de Déu. Algunes s'han perdut, altres es conserven. Entre les perdudes. La festa de Sant Antoni mereix un record especial, perquè es feie tanta festa que molts «faixeros» no venien per a Nadal sinó per a Sant Antoni. Es deien relacions, es feien representacions a la Plaça de la sembra, la sega, l'ajustada dels peons segadors, etc. Una cosa interessant és que a la Santantonada no intervien dimonis sinó peons que eren uns xiquets vestits a l'antiga amb faixa i saragüells i amb uns barrets adornats amb papers arrissats de colors molt vistosos.

De les tradicions que es conserven vaig a referir-me a tres que són poc conegudes, però que, per la seua originalitat, són dignes de ser assenyalades.

La festa de la Maredeu de l'Esperança

Es la festa de la patrona del poble i se celebra el dia divuit de desembre. La festa consisteix en el següent: La imatge de la Maredeu es baixada en processó des de l'església a l'ermita que està al

Teler de començament de segle. Foto: Mario Milian

capdava del poble. A la porta de l'ermita dos xiquets donen la benvinguda a la maredeu amb els «dichos», que són poesies fetes per la gent del poble. Solen ser com una pregària per les necessitats de la gent, es fan en un to emotiu que fa caure més d'una llàgrima. A continuació se celebra l'eucaristia, després es benecix el panoli i es reparteix a la gent. A la vesprada es rese el rosari, es canten els goigs i es torne la imatge a l'església. A la Plaça, unes altres xiquetes diuen dos «Dichos» més de despedida i es deixa la Maredeu a l'església.

Els pelegrins

La rogativa dels pelegrins, única d'aquest tipus que es conserve a la comarca i segona en tota la província, algú la

considere com una joia per la senzillesa i la puresa amb què s'ha guardat.

Es una rogativa penitencial en la que participen dotze hòmens, que van vestits amb capa i «sombbrero» negre i porten a la mà el rosari i el bordó de pelegrí. Al davant va el pendonet (bandera roja) seguit de la creu, els «candeleros», el Rector i els cantors; després, començant per un representant de l'Ajuntament i seguint per ordre de edats, els pelegrins. L'últim s'anomena el pastor i porte una campaneta penjada al bordó. Darre van dos matxos per portar les capes, alguns trossos, i per si hi ha alguna necessitat. La rogativa ix de l'Església de Portell, encara de nit, a les cinc de la matinada. Els Pelegrins van separats unes seixanta passes els uns dels altres en complet silenci fins al pont de la Rambla, que està a una hora de camí del poble. Després, tots junts, van caminant durant dos hores, parant dos vegades per a resar: una, quan es passe en front de l'ermita de la Maredeu del Cid, de l'Anglesola i l'altra, per resar un respons on, segons la tradició, va morir un pelegrí.

Quan falte una hora per arribar a l'ermita de Sant Pere de castelfort, es tornen a posar les capes i, en silenci i separats, van apropant-se a l'ermita. És una imatge insòlita i bonica veure la lloma de Sant Pere puntejada per la silenciosa figura negra dels pelegrins. A l'arribar besen la pedra que hi ha a l'entrada de l'ermita, fan una reverència de cara a Portell i entren col·locant-se al voltant de l'altar. Se celebra la Santa Missa. Després esmorzen i, havent dinat, tornen a eixir camí de Portell amb el mateix ritual. Abans d'arribar al poble, al lloc anomenat el Molinet, els pelegrins

Els pelegrins a Sant Pere

berenen (pa, formatge, olives i vi) i a boqueta nit van entrant a Portell. Si el dia ha estat de soledat i silenci, a l'arribar, tot el poble els espere amb les peanyes, pendons i guions per fer reverència a la creu i pendonet que han anat a Sant Pere. Fetes les reverències, els pelegrins van entrant a l'ermita e l'Esperança fent una salutació a l'ermita i a Sant Pere. Una vegada tots dins, es rese el credo. Després, tots junts, pugen fins a l'església i així s'acabe la rogativa.

Fa dos anys també s'ha recuperat una tradició lligada als pelegrins i és que el majoral, abans d'arribar els pelegrins i al lloc on estos berenen, done un panet a tots els que van a replegar-lo.

Sant Joan del "Barranco", Sant "Quirico" i Santa Julita

El «Barranco San Juan» és un barri format per varies cases, església i escola que pertany al terme de Cantavella (Terol) i l'Albereda és també un barri, un poc més gran que l'altre, amb una petita església que pertany al terme de Portell (Castelló). Estos llogarrets estan separats per un riu.

Fins l'any 1920 hi havia una associació anomenada «La Santa Hermandad» formada pels habitants del «Barranco» i l'Albereda i pels masovers del voltant. Dels dos termes pujaven en rogativa a l'ermita de la Marededéu del Cid a l'Anglesola i hi intervenien els rectors de Cantavella i Portell.

Recordant i revivint eixa antiga germanor, des de fa quatre anys es reuneix la gent dels dos pobles, tot i que no viu ningú a cap dels dos barris, i se celebra la Santa Missa en honor dels patrons dels dos llocs, Sant Joan del «Barranco» i Sant «Quirico» i Santa Julita de l'Albereda, i es viu un dia de germanor i festa, demostrant, de passada, que les divisions polítiques o lingüístiques no tenen per què dividir les persones.

Els pelegrins entrant de nit al poble

Servei Oficial
Land-Rover Santana i Suzuki
Vehicles tot terreny

JULIO ORTÍ
Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

Aproveiten les ofertes Ford!!!

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

Servei Oficial FORD
Vehicles nous i usats

NOTÍCIAS COMARCA NOTÍCIAS

Morella Transport públic

Diumenges i festius: No hi ha cap servei.

De l'Administració ja no esperem res, perquè ni tan sols es van dignar contestar les cartes que els vam enviar per fer el monogràfic del transport.

Per cert, si algú tenia el costum d'agafar l'autobús Tortosa-Tírig de la HIFE per transbordar a Sant Mateu a l'autobús de Morella, venint de la capital del Baix Ebre, els informem que des del passat 16 de gener tampoc circule, sumant-se a la lamentable moda d'eliminar serveis a les comarques de muntanya.

Un nou pas cap a la incomunicació dels Ports s'ha produït el passat mes de febrer. Els dissabtes deixa de funcionar l'autobús de Castelló a Morella i Alcanyís. També s'ha suprimit l'enllaç de Sant Mateu a Vinaròs per l'únic autobús que quede, el que baixa pel matí i puja per la vesprada.

A l'espera de la decisió de la companyia, respecte als serveis en període d'estiu, els serveis d'AMSA per la nostra comarca queden així:

De dilluns a divendres faeners: Morella a Castelló i Vinaròs(1) - 07:30 i 16:00. Castelló a Morella - 07:30 i 15:30. Vinaròs a Sant Mateu i enllaç a Morella - 07:45 i 16:00.

Dilluns, dimecres i dijous faeners: Morella a La Pobleta i Alcanyís - 10:00. Alcanyís a La Pobleta i Morella - 14:15.

Dissabtes faeners: Morella a Castelló (sense cap enllaç) - 07:30. Castelló a Morella (sense cap enllaç) - 15:30.

La UPC estudie Morella

A l'espaiosa torre del Portal de la Nevera s'ha pogut veure una exposició de títol llarguíssim sobre el casc urbà de Morella.

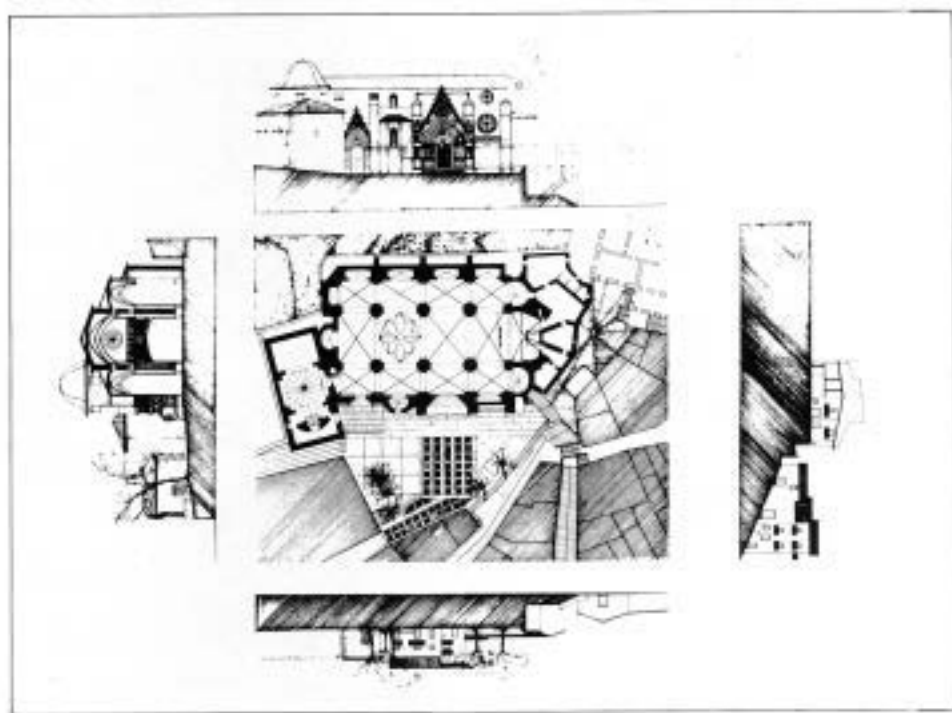
Eixa exposició és el fruit d'un treball que la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC) ve realitzant des de l'any 1986 a diverses localitats dels Països Catalans. L'interès demostrat per estudiar la nostra ciutat ha pogut fructificar, després que s'estudiaren altres localitats com Cervera (La Segarra) o la veïna Orta a la Terra Alta.

Eixos estudis es realitzen dins un curs de postgrau que arquitectes d'altres països fan al Centre Internacional d'Estudis del Patrimoni Construït de la UPC.

En estos treballs es fa, després d'una documentació adient, l'estudi de l'evolució urbanística de la ciutat estudiada a les diferents etapes històriques. També s'analitzen els elements constructius característics de l'objecte d'estudi, com finestres, portes, arcs, escales o les tècniques de construcció pròpies de l'àrea investigada.

C. R. Q.

SUBCONJUNT MONUMENTAL: ARXIPRESTAL DE STA. MARIA

UPC - CIEPAC

Obres de la nova escola

El passat dia 8 de març l'arquitecte responsable de les obres que s'estan duent a terme va presentar la maqueta als educadors de Morella que pròximament tindran allí el seu lloc de treball.

Segons paraules de l'arquitecte, per al proper curs escolar 93-94 ja estarà en funcionament la nova escola-llar.

Carnestoltes-93

Passats per neu i amb amuntó fred, els cavallers, els «toreros», monstres, guàrdiacivils, gaiates i tants altres ninots de fantasia i realitat van aparèixer pels carrers de Morella celebrant així el Carnestoltes 93.

Inauguració del Mòdul i Casa d'Oficis dels Ports

El passat 12 de març el Director General de l'INEM, Ramon Salavert, va inaugurar el Mòdul i la Casa d'Oficis dels Ports. Van anar primer a visitar les obres i les instal·lacions de la Fàbrica Giner i després es va fer, a casa Ciurana, una xarrada al públic assistent.

Una nova mancomunitat: la Mancomunitat dels Ports

El passat dia 13 d'abril, al poble de Cincorres es va fer la primera reunió per a crear la Mancomunitat dels Ports, formada pels següents pobles d'aquesta comarca: Vilafranca, Ares, Castellfort, Portell, Cincorres, Olocau del Rei, La Mata, La Todolella, Morella, Sorita, Vil·lores, Palanques, El Forcall, La Pobla de Benifassà, Castell de Cabres, Herbers i Vallibona.

Segons el president d'aquesta Mancomunitat, l'alcalde de Vilafranca, Rogelio Tena, el que es pretén és mancomunar serveis que fins ara estaven disgregats. Així, serveis com la sanitat, els serveis socials, l'urbanisme, el medi ambient, els residus sòlids, els transports, etc. seran des d'ara endavant tractats de forma mancomunada per tots aquests pobles.

Activitats de Pasqua

El bon temps va acompanyar quasi tota la Setmana Santa i la Pasqua. Entre processons i actes litúrgics, exposicions (cartells de l'Anunci, identitat el centre històric de Morella) un concert de guitarra a càrrec de Aniello Desiderio, i festa amb orquestra va passar un any més la Pasqua 93.

Comencen les obres a la Plaça Colom i Pla d'Estudi

El passat 13 d'abril van començar les obres de remodelació de la Plaça de Colom i Pla d'Estudi.

De moment el paisatge és desolador. Màquines cap ací i cap allà, arbres (alguns de més de seixanta anys) tallats, etc. No obstant, en un termini d'uns sis mesos tot serà nou i esperem i desitgem que més bonic.

Grup de Medi Ambient

A finals del mes d'abril es va crear un grup de Medi Ambient, com a secció del grup esportista ESPEMO.

La preocupació d'uns quants joves pel maltractat medi ha fet donar aquest pas important per al nostre poble i la comarca.

Les seves actuacions immediates aniran principalment per tres camins:

- Avisar la gent del perill que existeix en l'ús i abús de certs materials d'ús quotidià.
- Recollida de materials com piles, papers, vidre, etc.
- Informar de tot el referent al medi ambient, sobretot, del seu maltracte.

La Rogativa

Des de fa anys i anys el primer dissabte de maig, amb un temps certament agradable per a caminar, el poble de Mo-

rella va complir una vegada més el seu costum de visitar la Maredeu en processó de rogativa.

Sobre un milenar de persones van fer tot el camí: l'Hostal Nou, la Torreta, el Pont de la Bota i, per fi, Vallibana.

Tan sols la pluja al final del trajecte, en forma d'arabogues, va fer acte de presència i va fer obrir els paraigües.

L'ermita, com sempre, estava ben plena i molts romers, cansats, van haver d'estar més d'una hora a la cua per a vore la Maredeu.

El diumenge dia 2 la pujada com sempre més tranquil·la; també va estar ben concorreguda amb més de 250 persones. El «caldo» de la Torreta i el bon temps van tonificar el cos dels cansats romers.

Cap a les 7,30 de la vesprada la Rogativa entrava a Morella i arribant a l'església arxiprestal va donar per finalitzat aquest acte tan estimat pel poble morellà.

Obres, Oficina de Turisme

A meitat maig van començar les obres de la nova oficina de turisme ubicada a la antiga casa d'Hermelando.

El que es pretén és condicionar la planta baixa per l'atenció al públic i habilitar la planta alta per tal d'usar-la en exposicions, però sobretot per a instal·lar una sala d'audiovisuals d'informació local i comarcal.

Rogativa a Vallibana. Foto: J. Corbó

Campanya contra la Fam - 1993

1.- De 35 a 40 mil xiquets moren cada dia per causes evitables; faltes d'assistència mèdica, falta d'aigua, falta de medicaments... Per poder-ho evitar tan sols fan falta 25.000.000 de \$.

La xifra no és tan desorbitada ja que és el que Europa es gaste en vi o Estats Units en cervesa, en un any.

- Cada espanyol done a l'any una mitjana de 116 pessetes en ajut al tercer món.

- Cada espanyol es gaste una mitjana de 33.000 pessetes a l'any en jocs d'atzar (loteries, quínieles...)

2.- Potser ja ens hem acostumat a llegir i/o escoltar aquestes dades estadístiques i sols ens afecten, ens remouen la consciència, ens fan fàstic quan les veiem traduïdes en imatges a la tele. Aleshores aquest revulsiu ens fa tirar mà de butxaca i arrancar-nos alguns diners, pocs o molts, i quasi sempre ens quedem ja satisfets, ja descansats: «bé fins l'any que ve ja estem arreglats». Però la FAM i amb ella la mort que comence a viure tan sols naixen els xiquets i xiquetes és de cada dia, dels 365 dies de l'any, eixos mateixos dies que nosaltres ens omplim l'estómac menjant i bevent.

Però contra la fam no tan sols val donar un poc d'allò que ens sobre, val sobretot i per damunt de tot prendre consciència i saber que quan algú pateix FAM som nosaltres, en el fons, els que li la fem patir.

3.- Les activitats que es van dur a terme a Morella aquest any han estat:

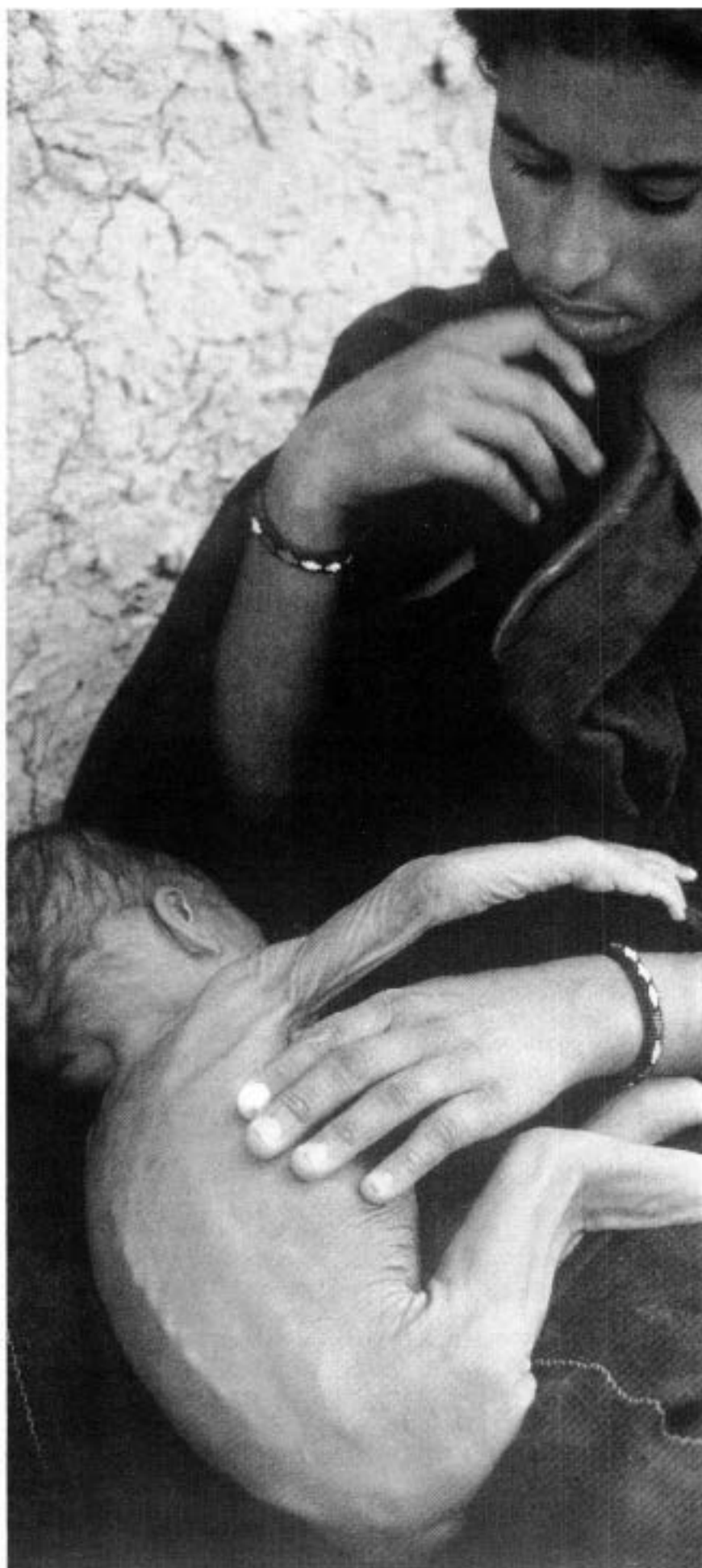
- Nadal: festival Mans Unides.
- Col·lecta per els cases.
- Divendres 12 de febrer: pregària.
- Dissabte 13 de febrer: Vídeo-fòrum amb la pel·lícula La Marxa.
- Dissabte 27 i diumenge 28 a l'Església: Exposició sobre Àfrica.

En aquestes activitats la gent de Morella va donar:

Festival de Nadal.	176.000
Col·lecta per els cases. . . .	464.323
Col·lectes a les misses. . . .	118.177
Donatius diversos.	288.000
Sopar de fam	282.200
TOTAL	1.334.700

Aquest 1.334.700 de pessetes signifiquen un augment del 21,89 % respecte de l'any passat. Crec que tots ens hem de felicitar.

4.- «El olor nunca sale en las fotos que mandan las agencias de información para sacudir nuestras conciencias.

Este hedor profundo i ácido de la indignancia extrema, que lo penetra todo, del que nadie se puede zafar. En las fotos, que impactan pero luego se olvidan, no se percibe el zumbido enfermizo de las moscas, y las llagas, purulencias, las

costras de la piel no se muestran en toda su crudeza. En las fotos parece que ellos hubieran nacido así, sentenciados. Sin embargo, hay culpables.» (El País, di-luns 15 de juliol de 1991)

Jesús Sangüesa Ortí

II Congrés sobre la cabra hispànica i pirenaica

Celebrat a Morella els dies 8 i 9 de maig, els científics, biòlegs i entesos sobre aquestes espècies van parlar sobre l'actualitat del tema.

Estudis sobre el cens actual dels animals, sobre les malalties i el seu control, etc. van ser alguns punts d'aquest congrés.

Cal recordar que el I Simposi sobre aquest tema es va fer a Tortosa i que un proper congrés tindria lloc a un poble de Terol donat que entre Terol, Tarragona i Castelló (Ports de Beseit, Tortosa i Morella) és on viuen aquests animals.

La Unió Europea

Als tertúlies dels Ports Ràdio el conseller d'administració pública Emèrit Bono va parlar sobre la Unió Europea.

Temes propis de la Comunitat Europea, temes de la Comunitat Valenciana i també que ens afecten al poble de Morella van ser els tractats i debatuts en aquesta tertúlia celebrada el passat 7 de maig.

Conferència

El passat 13 de maig, a la casa Ciurana, es va celebrar la conferència: «Jovenut i ajudes per a l'accés a la vivenda». Josep Muñoz, director territorial de la vivenda a Castelló, va ser l'encarregat de parlar d'aquests temes de tant interès per als joves que necessiten un accés a la vivenda.

Visita del Governador Civil

El Governador Civil de Castelló va visitar la ciutat de Morella al passat maig per tal de parlar, entre altres temes, de les obres que tindran lloc a la carretera nacional que va des de Vinaròs fins al límit de la província de Terol.

Cal destacar també l'exposició que sobre aquest tema ha hi hagut a la casa Ciurana; allí es podia apreciar sobre els plànols el nou traçat de la carretera.

La justícia i les percepcions extrasensorials

Mentre altres pobles usen la violència amb més facilitat, ningú diria que els valencians, tan acostumats a usar la Justícia que inclús tenim un Tribunal de les Aigües i un Tribunal del Lligalló, hauriem de cometre errors processals. Però de ben segur que tenim el rècord.

A Touss'anada el jutge de la «pantanada» per una irregularitat tan flagrant -en el món judicial- com que el mateix jutge instructor sigue el que dicte sentència. Al judici de la Tèrmica, també es deixé de notificar una cosa als acusats (els directius d'ENDESA) i, per tant, cal anular totes les actuacions posteriors al dia de l'espifiada (16-oct.-1991) i tornar a començar de nou.

Un, que com a bon valencià, creu en la bondat de la Justícia, no té cap impediment en acceptar que si s'ha lesionat el dret d'algú, cal rectificar. Per això estem en un estat de dret, només faltaria...

Però és clar, eixos errors tenen més perjudicats que l'acusat. Els acusadors perden anys que la llei no els obligue a patir. Es diu que la Justícia ha de ser ràpida per a ser justa de veritat.

Quan es cometen aquests errors, no hi ha culpables? I si no els hi ha perquè tots en cometen, l'Administració (de Justícia) no és responsable civil subsidiari?

Doncs sí. La Constitució per la qual ens regim ho diu ben clar a l'article 121: «Els danys causats per error judicial i els que siguen conseqüència del funcionament anormal de l'Administració de Justícia donaran dret a una indemnització a càrrec de l'Estat conformement amb la llei».

Si el títol parle de percepcions ex-

trasensorials és perquè l'editorial del número 24 ja vaticinava alguna cosa per l'estil. És que les editorials de la revista ixen... per art de màgia.

Carles Ripollés

Hi ha moments que un sent vergonya...

Quan, després de tant de temps, els països de l'hemisferi nord encara s'aprofiten de la resta i no s'ha trobat un sistema de distribució dels béns de la Terra...

Quan un mire cap als Balcans i no pot comprendre perquè les úniques solucions possibles són el genocidi, la brutalitat, l'extermini i unes intervencions exteriors assèptiques que no curen de res, possiblement perquè no hi ha res a traure...

Quan es veu que la vella Europa s'ha carregat la il·lusió i l'esperança a pur de conduir el carro de la corrupció...

Quan la societat, dita civilitzada i progressista o primer món, recupere els instints més ancestrals i poc depurats de ser dels nostres o no ser-ho i torne a acostumar-se a les discriminacions i als racismes...

Quan mirant cap al sud del país descobrim que l'assassinat fred i calculat encara conviu amb nosaltres. Quan es trobe gent que fa del dolor i de la tragèdia la plataforma del protagonisme personal. Quan es comprova que els mitjans de comunicació són capaços de trivialitzar els sentiments més profunds per fer-ne espectacle i de revifar les més baixes passions on tornen a aflorar les lleis del talió i de la venjança com a referències convencionals...

Quan l'augment de l'atur i del desencant de la gent es veu acompanyat de la corrupció i de les actituds aprofitades dels que manen...

Quan s'experimente la desertització humana, industrial i productiva d'una comarca i es veuen llunyanes i inaccessibles les vies de solució que fagen possible l'empenta, la iniciativa i el rellançament...

Un sent vergonya de ser del grup, de pertànyer a aquesta humanitat. I des de la tristor, la ràbia i el sentiment d'impotència s'ajunte a les veus que criden fort a favor d'un món realment solidari i engrescador, on tot el món tingue lloc i la vida pugne seguir el seu camí de plenitud.

J.P.

Cant de Vicent

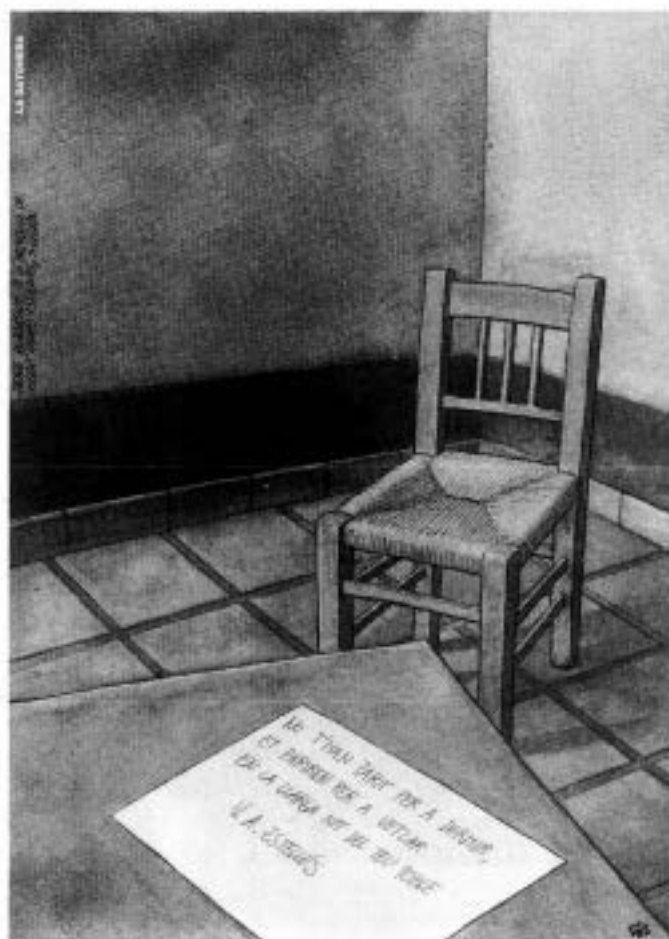
El proppassat 27 de març morí, a València, Vicent Andrés Estellés. AU! ha volgut recordar amb aquesta pàgina algunes paraules que hom escrigué en l'hora trista de l'adéu al poeta.

(Selecció: Pilar Alfonso)

Javier Villan

Adolf Beltran

Eduard J. Verger

Jaume Pérez Muntaner

Ignasi Riera

Joan Vila i Triadú

«Vicent Andrés Estellés aconseguí fer de l'obscur racó on refugiava el seu silenci una obra magna que, si és exalçada per les seues significacions polítiques no ho és menys pel rigor de la seua paraula poètica».

Javier Villan («El Mundo»)

«... tota la seua ingent obra es caracteritza, a penes entrevista, per la desinhibició absoluta d'un vitalisme exacerbat, jovialment insubmís front a tota arbitrària convenció que s'imposa a l'instint, i, tanmateix, profundament morla en la seua obediència a l'ordre que li dictaven els sentits».

Eduard J. Verger («El País»)

«Enumerar era, per a Estellés, una manera de conjurar l'amenaça permanent de l'oblit, l'efecte aniquilador de la derrota. Era una manera de salvar una memòria dolorosa però imprescindible, una consciència de no ser res si no s'és poble».

Adolf Beltran («El País»)

«... versos desvergonyits i ravalers, com moltíssims altres dels seus, que en la immediatesa i fins i tot imperfecció descobreixen la suprema bellesa de les coses nues i directes (...) És la seua dicció aparentment fàcil i con d'anar per casa, una de les màximes aportacions a la literatura contemporània».

Jaume Pérez Muntaner («El Temps»)

«... La sensualitat d'un Estellés que se sent Horaci, que assumeix el Carpe Diem, que viu golut cada hora i cada instant. Sempre he cregut, per exemple, que el poema al pebrot escalivat -al «pimentó torrat»- del qual descriu el procés de cocció fins a arribar a l'acte -àvidament eucarístic- de menjar-se'l, és com la síntesi de tota teoria poètica possible».

Ignasi Riera («Avui»)

«Per sobre de les encaixades i de les converses dels aplegats, planava un angoixant interrogant, Sanchis Guarnier, Fuster, Estellés... qui ens queda? Qui prendrà el relleu d'aquesta generació emblemàtica?»

Joan Vila i Triadú («El Temps»)

L A B U Ñ S T I A

Estimats lectors i lectores de l'AU!

Que esteu delerosos i deleroses de saber totes les novetats... M'ho imagino! Que teniu curiositat, que no us n'esteu de llegir... Ho sospitava. Que sou gent intel·ligent, que us estimeu l'AU!, que és un ocell dels Ports que vole per tota la geografia... Ja ho sabia!

Un abraç

Mireu, doncs, amb qui mantenim relacions:

- El butlletí **Bigargis** de la colònia i Vila de Forcall, núm. 236 que ressenye els fets tranccorreguts durant el primer trimestre de l'any.

- Des del Museu del Montsià, el Centre d'Estudis de la Terra Alta i el Consell Comarcal de la Selva informacions puntuals sobre actes culturals (presentacions de llibres i conferències). Vegeu-los: llibre del Delta de l'Ebre i **Quaderns Comarcals Selva**.

- Hem rebut les revistes locals **Traiguera** (núm. 187), **El Diariet de les Cases d'Alcanar** que edita l'Agrupació de jòvens «Les cases del mar» (núms. 12 i 13) i la revista d'informació local de Morella editada per l'Ajuntament (núm. 26) amb informacions precises de les activitats més destacades que s'han dut a terme en cada un d'aquests municipis.

- Els Saó 159, 160 i 161, on s'analitzen tres temes d'interès: la literatura religiosa de la postguerra, la relació entre mites, bruixes i teologia i una anàlisi del teatre al país valencià. A més cal destacar en els dos darrers números les entrevistes a Manuel Vázquez Montalbán i a Jon Sobrino.

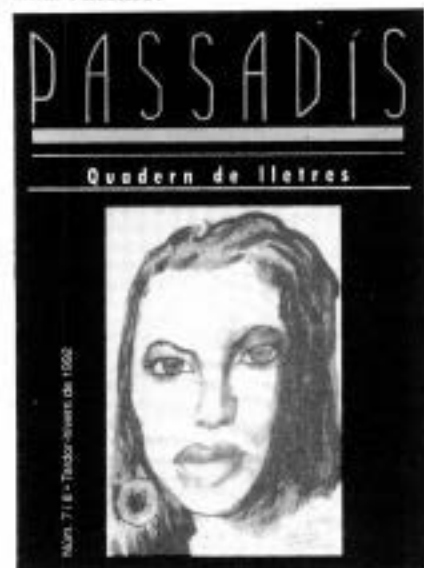
- La revista **Lluita** (172 i 173) en el darrer dossier *No, al tractat de Maastricht*, fa una anàlisi crítica del que representa el tractat i justifique en un decàleg de raons el posicionament de negativa al tractat.

- El Centre d'Estudis Selvatans ens fa arribar el butlletí trimestral **Tremp** núm. 11, d'informació ceràmica.

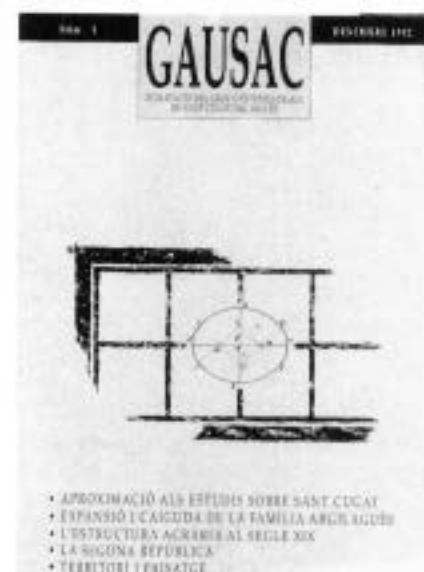
- Núms. 75 i 76 del butlletí **La Casa**

Verda. En el darrer hi ha un suplement sobre l'energia atòmica.

- **El Passadís**, quadern de lletres núms. 7 i 8, editats per Alambor, amb un extens i elaborat dossier sobre l'escriptor J.F. Mira; el document ha estat coordinat per J. San Abdón i hi ha participat, entre d'altres, la nostra amiga i col·laboradora Pilar Alfonso.

- Des del Centre d'Estudis Selvatans, el Grup d'Estudis Locals de Sant Cugat del Vallès, de Contrapunt Centre d'estudis de la Garriga i del Centre d'Estudis de la Terra Alta, ens envien les darreres publicacions, estudis sobre la vida i la història d'eixes contrades.

Quaderns de la Selva, 5

• LLINDA

El món amb una mirada de qualitat

1992 - 1993

Comissió del Premi Nadal

1992 - 1993

• ESTUDIS

Estudis de recerca i informació

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

Una gran obra de l'editorial

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

1992 - 1993

EL DELTA DE L'EBRE, UNA LÍNIA A L'HORIZZÓ
ALBERT PORRES I VINES

Concursos

La Fundació Salvador Vives i Casajuana ens ha traçat el cartell de premis 1993, podeu demanar informació si us interessen.

Cartes

Un subscriptor de la nostra revista ens ha enviat una carta que us transcrib a continuació.

AU!

Apartat de correus, 18
MORELLA

Voldria en aquesta carta felicitar-vos per la tasca que porteu a terme a l'Associació i a la revista perquè moltes coses, que de menuts vam viure, ara, a través dels escrits dels vostres col·laboradors ens les feu recordar i, al mateix temps, deixen constància de part de la història de la comarca.

També voldria col·laborar amb aquestes quatre línies, voldria dir que com a morellà que sóc de naixement i resident a Barcelona, em va agradar molt veure els gegants a les festes de la Mercè i també l'exposició sobre Morella que es va fer a la casa de València de Barcelona. Tot molt ben muntat i organitzat. Sols una petita falla que els va passar per alt a molta gent, inclús morellans, que, si sempre acudeixen quan se celebra alguna cosa de Morella, esta volta van acudir massivament.

La falla era que una vista general de Morella estava invertida i feia l'efecte que la carretera de Castelló venia de la part de Sant Miquel i no de la part del Forcall, però això no té cap importància. Hi ha coses que es van dir que crec que en tenen més, al menys per a mi. Es va dir que som nosaltres els que més col·laborem en donar a conèixer la nostra ciutat i això és ben cert. El que no

és tan cert, i també es va dir a l'acte, és això de MORELLANS DE FORA.

Tinc de dir que no hi estic d'acord, com tampoc estic d'acord quan sento, a Morella alguna vegada, que el poble és dels qui s'han quedat. Els que estem fora no és per gust sinó perquè no podíem treballar allí (en el meu cas concret perquè em perjudicava la salut l'únic treball que estava fent i no en podia fer cap més), com els pot passar ara a uns altres morellans si tanquen les poques coses que queden per a treballar, però això no té res a veure en el fet que una persona se senti morellà o no.

Per tant, a partir d'ara m'agradaria sentir dir, tant a Morella com a qualsevol part de la terra quan ens trobem i ens saludem, cosa que tant es fa a Barcelona si et trobes amb gent de Morella:

- Xe, tu eres de Morella, veritat?

- Sí, sóc **morellà**.

*I ací comence el contacte entre dos persones de la mateixa terra. Que quede ben clar: són **morellans** tots els se'n senten, d'aquí i d'allà, sense deixar d'estimar o de sentir-se identificat també amb el lloc on estiguen residint.*

*Vos salude un soci morellà
Juan Ripollés Temprado*

IRRIAGRO

SISTEMES DE REG

VENDA AL PÚBLIC DE:

- "Tuberías" de PVC i accessoris
- Mangueres de polietilè i accessoris
- Materials per a reg per aspersió
- Material per a reg per degoteig
- Programadors agrícoles
- Motobombes diesel i gasolina
- Bombes (submergibles, horitzontals, pressió, etc.)
- Dipòsits, "cubes" i "silos" de fibra de vidre

PRESSUPOSTOS I PROJECTES DE:

- Basses (formigó, PVC, etc.)
- Conduccions d'aigua
- Regs per aspersió
- Regs per degoteig
- Comunitats de regants

Ctra. Morella, km. 3.300 • 12006 Castelló.
Tifs. 21 49 49 - 24 41 64

NOS-
TRE
PATRI-
MONI

Dansa de les gitanetes

Autor: Julià Pastor i Aguilar

VESTUARI

Les gitanetes

Portaven unes sinagües blanques de l'època, normalment rematades amb una randa. Damunt unes sobre-sinagües de randa. A diferents alçades de la faldilla portaven tres adorns de gassa, de la mateixa mida, de colors vert, roig i blau frunzides a glops. Els frunzits s'aguantaven amb una beta o una gassa d'un altre color. Un cinturó de roba folrada, per donar-li cos, subjectave al mateix temps el mocador i el davantal. De la vora inferior de davant penjaven moltes betes de colors que quedaven damunt de la faldilla i del davantal. L'any 1951 encara portaven el cinturó.

Davantall negre, de puntes redones amb galons de metall, atzevetja i lluentons i rematat amb una punta blanca d'uns quatre dits d'amplada. A l'esquena, mocador d'oli. Això feie referència al color, encara que n'hi havia de més obscurs. Portave serrell, però no tan llarg com els mantons de Manila.

Cosset: Xambra de l'època amb màniga per damunt del colze rematada amb randa d'un pam d'amplada. També portaven un llaç blau a la part exterior de cada màniga a on comence la randa.

Octubre 1955

Calces blanques.

Sabates blanques amb un llaç blau.

El monyo pentinat cap a rere amb pataca i tan ondulat com fore possible. Portaven varies pintetes molt guarnides amb vidrets i alguna flor enganxada al cabell. Al coll, molts collars, ben variats i cridaners.

La dansa de les Gitanetes ere la dansa del Soldevila i per això eixie sempre que hi havia una actuació important del barri. En concret eixie al retaule de la festa del Roser de cada any. En temps de Sexenni eixie a la cavalcada de l'Anunci, el dia de l'entrada de la brosta i als retaules.

La dansa de les Gitanetes és de les més antigues i té l'esquema d'un ball de cintes com els de tants altres llocs. Al Sexenni V de l'any 1702 només va eixir esta dansa i la dels esquiladors. L'any 1892 esta dansa va servir de base i model per a fer la dansa dels Teixidors que va copiar l'estructura bàsica i la música. Esta dansa es citada sovint a les cròniques de festes i anuncis.

La dansa de les Gitanetes va eixir d'una manera normal i seguida fins l'any 1922, mentre es va anar fent la festa al barri. A partir d'eixa data només ha eixit en dues ocasions. Una, amb motiu de l'Anunci de l'any 1951 i, l'altra, els anys 1955 i 1956 que es va tornar a fer la festa del Roser del Soldevila.

La descripció de la dansa es base en el testimoni de persones que encara havien eixit i en els records personals de l'autor.

DANSANTS

Vuit xiques jòvens (algunes vegades 10) disposades en dos fileres de quatre, situades paral·lelament i un xic, ben plantat, que aguante la barra de les cintes al mig de la formació.

Any 1916. Sexenni XXXVII

Al vestuari de les gitanetes que van eixir els anys 1955 i 1956 hi ha algunes diferències respecte al que acabem de descriure. El coset era de raso. La falda de raso blau-cel frunzida a la cintura. Portava tres volants, un de blau, un de verd i un de roig a partir de la cintura de forma que quan acaba un comença l'altre. L'últim acaba a l'extrem de la falda. Duïen mantó de Manila.

El xic que porte la barra

Anava vestit amb pantalons estrets grisos, jaqueta negra, curta i ajustada i barret cordovès. Un estil com de «campero».

DISPOSICIÓ DELS DANSANTS

Les xiques disposades en dos fileres de quatre situades paral·lelament amb les mans lleugerament alçades. A la mà de la part de fora de la formació fan sonar unes castanyetes al ritme del tabal i amb la mà que dona a dins sostenen l'extrem de la cinta que ve de la barra del mig, que aguante el xic.

PAS DE LA DANSA

El pas de la dansa és el característic de les danses d'aquí, igual que els oficis, els llauradors, els teixidors o els pelegrins, procurant de donar-li tot l'aire i la finor possibles, mirant de no arrastrar mai els peus. El pas està descrit als articles que parlen de les danses dels teixidors i arts i oficis (AU! núms. 11 i 13).

MÚSICA

La música s'interpreta amb dolçaina i tabal. Es pot tocar a dos veus i en dos tonalitats diferents. La solfa es troba a la figura 1.

MODALITATS DE LA DANSA

La dansa de les gitanetes no té massa complicacions. Només presenta dos variacions: la disposició d'avançada i el caragol. Per avançar van les xiques en formació paral·lela seguint el pas de la dansa i fent sonar les castanyetes al

Octubre 1955

ritme del tabal. El que aguante la barra va avançant al mateix pas. (figura 2).

El caragol es fa quan sone la dolçaina, tant per vestir el bastó com per desfer el dibuix. Al sonar la dolçaina el que porte la barra es pare. Les dos files de dansants comencen a rodar en sentit contrari i quan es troben la d'un cantó passe la cinta per dalt o per baix de la que ve de l'altre cantó, alternant el pas per dalt o per baix segons convingue cada vegada que es trobe amb una dansant. Com van totes alhora la figura de la dansa es veu

redona o en forma de creu, quan es creuen les quatre parelles alhora. Quan es pare el caragol, les dansants es queden de cara avant. Per desfer el dibuix es fa el mateix, però girant-se i començant com si la dansa anava cap a rere. Una vegada desfet el dibuix, la dansa queda en la seua posició inicial.

1.- PASTOR, J.: "Puntualitzacions sobre la dansa dels Teixidors". Revista AU! núm. 19, estiu 1991, pàg. 29. Programa de les Festes.

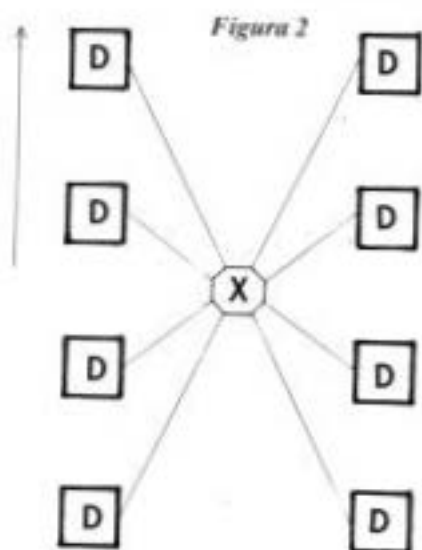

Figura 1

orella

escrivana

No sé què ho fa, però cada vegada que vénen eleccions se'm fan uns taps que no em deixen sentir res.

He vist que una emissora de Vinaròs porte 10 anys informant «del Maestrat i els Ports», segons la seua publicitat a la premsa. Els agraïm que hagen abandonat el nom «Maestrazgo», però molt ens temem que només és per evitar la competència d'una altra antena a la Mola d'Ares.

Les obres de la Fàbrica de Giner ja s'estan quedant curtes. Anuncien que no hi haurà prou espai per instal·lar els despatxos de tant director tècnic i caldrà, per tant, una ampliació.

Exemple d'ecologia morellana. El transplantament dels arbres del Pla d'Estudis s'ha fet tallant-los de soca.

Portells de Morella

He sentit dir que si no apanyen prompte les restes de les cotxeretes de davant del Portal de Sant Miquel, li canviaran el nom pel de Portell de St. Miquel.

Fins ara Portell cre un poble de la comarca. Tal com van les coses, la comarca sencera es convertirà en un gran portell.

Servici d'informació legislativa de la revista AU!

El actual municipio de Chert, de la provincia de Castellón, adoptarà la forma bilingüe de Xert en valenciano y Chert en castellano. Las referencias que el antiguo nombre se hubieren realizado por los órganos del estado y otros organismos públicos se entenderán hechas, a partir de ahora a la nueva denominación (BOE, 22-III-1993).

Col.leccionable ENRESA (capítol 12301)

Es estudis que fa ENRESA per a la instal·lació d'un cementiri nuclear d'alta activitat ja només es redueixen al 10% del territori estatal. Serà eixe 10% el «Maestrazgo»? Ho preguntarem a la Mancomunitat...

Molt aviat el NO-DO tornarà a ser obligatori abans de la pel·lícula, per això ja hi ha qui comença a situar-se per poder inaugurar pantans.

Oda al progrés

Entre l'Ajuntament i la Generalitat estan fent de Morella una preciositat.

Entre l'Estat i la Diputació deixaran una comarca digna d'admiració.

Per salvar la fauna i flora ja tenim depuradora.

Molt prompte, si aneu mirant, voreu l'ajuntament flamant.

I si arribe l'ocasió ja tindrem bona presó.

I allà al volant de Giner, amb cura i dedicació, tindrem oportunitat de fer nostra promoció.

Un nova carretera que adrece cap al Forcall ens evitarà el trencall per no pujar la costera.

I després d'este preludei volem esmentar també l'esvoranc del Pla d'Estudi.

I «hasta» a la Plaça Colom li estan tocant els llaons.

També parlem de l'escola feta amb grans fonaments, mirant de dret a la Mola i a l'esguard de tots els vents.

En aquesta remoguda de carrers, cases i places, baranes i carreteres, depuradores, escoles, ajuntaments i teulades es veurà reconeguda la inquietud reconstructora o mal de pedra, com deien, de la gent governadora.

Acción mutante

A Imodóvar, al final se'n va anar al planeta Astúries a rodar la seua pel·lícula «Acción Mutante». L'àcid sulfúric de la tèrmica d'Andorra deu ser molt roïn per al cel.luloide...

Índex de mesura

Al nivell de vida de la comarca ja no es mesure per la renda per càpita sinó per la subvenció per càpita.

Cançó popular

Tengo un plaza en Morella.
No es una plaza cualquiera.
Tiene una gran escalera.
¡Qué plaza tan sandunguera!
Colón, Colón.
Colón, Colón.

Alternativa al "Bésame mucho"

Subvencioname, subvencioname mucho
como si fuera esta legislatura la última vez.
Subvencioname, subvencioname mucho
que tengo miedo a perderle pesoe otra vez.

Variacions sobre les subvencions

L'orquestra dels pàmpols escrivans (instruments de vent quan es posen en moviment) interpretarà diferents variacions sobre el tema de les subvencions, també titulat: Torna-li la trompa al xic.

Com a bona orella que sóc m'agrade escoltar-ho tot, i d'entre les moltes coses l'espai «el temps» d'Els Ports Ràdio.

Però... ai pobra de mi! Quan connecten amb el «Centro Meteorológico Zonal de Valencia» ja no entenc res perquè entre: «brumas matinales, chubascos, lloviznas, rachas de viento...» no sé si estic als Ports on hi ha: boires, pluja, núvols, vent... o a la capital de la COMUNIDAD on tenen la llengua travessada.

Dites Injustes

No et busques advocat. És molt millor un «bon» fiscal.

Si un jutge et busca les cossinogues... afilia't al partit.

El castell de Morella està amenaçat greument de ruïna. La causa és que com s'ha corregut la veu de que a Morella alces una pedra i trobes una subvenció, els buscadors de botí ho estan tombant tot. Cap pedra no està al seu lloc.

Una productora americana està ultimant els detalls de la pel·lícula *La fiebre de la subvenció* com la febre de l'or recent estrenada. Possiblement li posaran un títol paregut a *La fiebre del sábado noche* o recordant *El Dorado, Morella la dorada*.

Jo, com a tots els sants dic Orapronobis, a totes les subvencions Orapronobis... I que una altra vegada sigue més com diuen els xiquets intel·ligents.

Història enllustrada d'ENDESA

Endesa patrocina la I Conferència Internacional sobre Industria y Medio Ambiente que estarà dedicada a Industria y Medio Ambiente: amenazas y oportunidades.

Hi participen professionals de tots els àmbits: des de la Justícia (el president de l'Audiència de Segòvia, Sr. Cándido Conde-Pumpido) directius d'empreses (el Sr. Feliciano entre d'altres) i càrrecs polítics (el director gerent de l'Institut Aragonès del medi Ambient).

Us oferim una selecció de temes: «Comunicación i opinió pública, Marketing ecológico, Responsabilidades administrativa, civil y penal, Responsabilidad de la Administración».

Però no patiu per Cursos, Congressos i Seminaris, que qualsevol en pot fer, fins i tot els xiquets de la revista AU!

Orella Beniforcallana

Pedro Domínguez, de 37 anys, candidato de los Verdes al Congreso por Valencia, està convencido de que el municipio de Beniforcall existe».

Així comence un dels minixèmens que el diari mercantil valencià Levante ha passat als nostres polítics, de cara a les eleccions, I és que una de les preguntes ere esta: «¿Dónde situaría usted Beniforcall, en la costa o en el interior?»

Les respostes solen ser: «No lo sé, me suena que en el interior» o «Creo que en el interior».

El cruel examen, en alguns casos, té incorrectament contestades preguntes tan senzilles com l'any de la conquesta de la ciutat de València. Encara que açò a nosaltres no ens importe, perquè ja portàvem sis anys amb les quatre barres onejant al vent del món. El que sí que ens fa patir, al pas que anem, és si a les eleccions del 2017, el diari haurà de començar dient:

«Pedro Dumenchis, de 37 años,

candidato de los Azules al Congreso por Valencia, está convencido que el municipio de Forcall existe».

Volta ciclista al sopar

Com sabeu, la volta que donen a les Espanyes uns quants ciclistes va passar pel Baix maestrat el 5 de maig, que també és la diada d'Europa, com se-gur que també sabeu.

Els locutors de TVE anaven dient els noms de lloc tal com els ho havien donat (evidentment tot en castellà) menys a la Sènia, que com està a l'altre cantó del barranquet, ja és Catalunya i ho diuen com cal. A més, pobra gent, s'esforçaven en pronunciar «carrer de Barcelona».

Com a comentarista convidat estave a l'estudi mòbil de TVE2 el Sr. Joan Garriga, famós pilot de motos i que es veu que té alguna relació amb la població senienca. Afortunadament estave allí per informar l'ignorant locutor que «en castellano se pronuncia la Cenia». El locutor, lògicament, va acceptar la correcció de l'informant erudit local i ja per sempre va parlar de «la Cenia». No sabem si Garriga també el va convidar a menjar un buen «Almuerzio» o bé la «Merienda»...

Joan Garriga usa la bicicleta de montaña como entrenamiento

CAIXA RURAL

S.C.O.O.P. DE CRÈDIT LTDA.

Activitats de l'Associació

SEMINEARI sobre
ERROR I ENGANY
ESQUEMA TEMÀTIC I PISTES BIBLIOGRÀFIQUES

IMPARTIT PER: **LLUÍS V. ARACIL**

MORÈLLA del 26 al 31 de juliol de 1993

DURADA: 30 hores

Amb el reconeixement acadèmic de la **Universitat de València** (Facultat de Filosofia, Dpt. de Metafísica i Teoria del Coneixement). S'expedirà el certificat d'assistència, si així se sol·licita.

TEMÀTICA DE LES SESSIONS:

- 1a - Nocions i rèols
- 2a - Realitat i aparença
- 3a - Error, il·lusió i latència
- 4a - Falsos i desengany
- 5a - La veritat
- 6a - Engany, mentida i secret
- 7a - Força i fraa
- 8a - Astúcia
- 9a - Hipocresia i cinisme
- 10a - Injustia i picanesa

CALENDARI

Dillars 26 (Morèlla, Casa Canana, St. Nicolau, 2)-

Recepció: 17-18'30h.

Presentació: 18'30h.

1a sessió: 19-22h.

Dimecres 27 (El Forcall) - 10-13h. i 16-19h.

Dimecres 28 (La Todolella) - 10-13h. i 16-19h.

Dijous 29 (St. Pere de Casellfort) - 10-13h. i 16-19h.

Divendres 30 (La Balma) - 10-13h. i 16-19h.

Dissabte 31 (Morèlla) - 10-13h.

Coordiació: Ernest Queró

Fotografia: Julio Carbo

Direcció tècnica: Marisol Pitarch

Col·laboradors: Juli Pastor, Nàrcia Barbra, Carles Ripollés, Jesús Sargales. (En el triple: Juli Camarero, Jordi Estany, Josep Lluís Navarro, Josep Ramon Rong)

Ajuntament de Morèlla

LLUÍS V. ARACIL

El que generalment es coneix de Lluís V. Aracil és el mateix que el que es veu en un iceberg. Tres fets contribueixen a que això ocorri. En primer lloc, que en l'actualitat només hi hagi publicats els reculls parciais (ja fa més de 10 anys) a *Papers de Sociolingüística* i a *Dir la realitat*, que no suposen ni una quarta part de la seva producció; en segon lloc, que les seves aportacions tan variades hagin d'aparèixer en publicacions molt diferents; en tercer lloc, que l'originalitat, la varietat, i la interdisciplinarietat de la seva recerca fa difícil una classificació a l'ús i la difusió en una sola disciplina.

Per aproximar-nos al seu treball podríem dir que és el d'un sociòleg, el d'un investigador amb una gran diversitat d'interessos i amb una capacitat excepcional d'analitzar els temes més variats i de concebre'n de nous. En efecte, Aracil (ha) elaborat( ) una obra prou diversificada però, albora, cohesionada. Una mostra d'aquesta heterogeneïtat la tenim, per exemple, tant en els temes que (ha) abordat( ) ('conflicte lingüístic', 'normalització lingüística', 'substitució lingüística', 'situació minoritària', 'racionalisme oligarquí', 'història sociolingüística d'Europa', 'llengua nacional', 'l'home', 'error & engany', 'argumentació & discussió', 'persona & persones'...) com les maneres en què els (ha) presentat( ) (veïlades, entrevistes, ressenyes, reculls bibliogràfics temàtics, articles periodístics, taules rodones, seminaris, comunicacions acadèmiques, docència universitària...).

Què hi ha de comú en aquesta diversitat? Un element remarcable en la seva investigació és **l'art de relacionar**, que es posa de manifest:

- tematitzant: presentant les parts rellevants d'un tema i com es combinen (per exemple els dobles que esmentàvem en el paràgraf anterior: 'substitució lingüística & normalització lingüística', 'error & engany', etc.);

- llegint: esmentarem les ressenyes a la *Revista de Estudis Polítics* (1967-1971) que són uns dos cerners i mig de botons de mostra de com destria i destaca qüestions; encara que això només signifiqui una ínfima part de la seva activitat com a escol·lent lector;

- escrivint textos com els compilats en els seus llibres, que mostren com enllaça experiències personals amb la construcció de models;

- coneixent, preparant, i contribuint a nombrosos encontres internacionals;

- formant-se: no només pren nota de la seva experiència i la modela, sinó que la presenta brillantment en públic. Podríem destacar la seva dedicació durant una dècada llarga com a professor de Sociolingüística i d'Anàlisi del Discurs a la **Universitat de Barcelona**, com a fundador i/o participant actiu en diversos seminaris, i en grups de

recerca de les universitats **Yeshiva** i **Stanford**. També cal destacar l'impulsió donada a la **International Sociological Association** des de la vice-presidència i presidència del Comitè de Recerca de Sociolingüística.

Aquesta cohesió en la diversitat de la seva obra, no sol ser captada i, en general, només es coneix la seva aportació en el camp de la sociolingüística, donat que va contribuir de manera decisiva en la seva difusió des dels inicis dels anys 60. S'hi va dedicar intensament analitzant-ne els paradigmes, la història, l'epistemologia, etc., eixamplant-ne l'àmbit d'anàlisi amb una perspectiva europea, i, especialment, introduint nous conceptes (com ara 'substitució', 'normalització', 'interposició', i un llarg etcètera) que se'n sortien de la majoria dels models vigents, rítoris i desconnectats.

Capítol a part mereix la variada i significativa recepció de les seves aportacions. D'una banda tenim aquelles persones que des de la seva individualitat o com a grup organitzat continuen el seu treball, un exemple magnífic n'és la refundació del **Seminari de Sociologia de València**, que enllaça els dos extrems de la seva activitat investigadora: des dels anys 1959-1962 en què en formà part, fins al curs 89-90 quan amb una colla de gent jove es van autorganitzar per assegurar-ne la continuïtat (des de llavors, amb una sessió mensual de 7 hores). En aquest seminari ha presentat els temes en què treballa damentant: 'persona & persones', 'l'home', 'la història sociolingüística de les llengües europees', etc.; i nombrosos reculls bibliogràfics temàtics sistematitzats i comentats.

D'altra banda, la seva contribució és notablement inspiradora en massa textos de sociolingüística del nostre àmbit. Però, alguns dels nous conceptes aportats i de les seves idees innovadores han esdevingut rèols mitífics i encobrïdors del no-res o de la propaganda més barata, caldrà dir com el poeta: «Els versos que tu recites són meus, però ho fas tan malament que ja comencen a semblar teus».

La diversitat de la seva obra, que contrasta amb la majoria de les produccions del nostre context, en comptables ocasions, ha estat entesa com un conjunt, com comentàvem, se n'ha valorat alguna part, però perdent-ne de vista la globalitat o, fins i tot, fent una mena de doble síndecoc (és a dir, prenent la part de la part pel tot) amb la finalitat d'eliminar allò que fes nosa a la integritat de les preconcepcions dels interpretadors.

INFORMACIÓ SOBRE LA INSCRIPCIÓ

Amb la comunicació de la recepció de la inscripció rebreu immediatament **informació sobre: l'allotjament, l'accés a Morèlla amb transport públic i privat, i un extens recull bibliogràfic (60 folis) sobre el tema del seminari**, on s'indica un nombre reduït de **llibres que es tractaran de manera especial a les sessions**.

Donada l'ocupació hotelera del mes de juliol a causa de la gran afluència de visitants recomdem que és del tot imprescindible fer la reserva de l'allotjament **al mes aviat possible**. El nombre d'inscripcions serà limitat. Per a més informació (964) 16 07 80. (No oblideu de portar un jereis).

FULL D'INSCRIPCIÓ

NOM I COGNOMS _____

TELÈFON _____

ADREÇA _____

C.P. _____

S'inscriu al Seminari sobre **Error i engany** que tindrà lloc a Morèlla del 26 al 31 de juliol de 1993. Adjunta a aquesta butlleta un dels documents següents:

DRETS D'INSCRIPCIÓ

- La fotocòpia del justificant d'ingrés al compte corrent nº 2077-0435-77-3100116227 de Bancaixa, oficina de Morèlla
- Un xec barrat a nom d'ASSOCIACIÓ CULTURAL DELS PORTS
- La fotocòpia del resguard del gir postal

- 25.000 pts.
- 12.000 pts. estudiants i aturats (adjunteu la fotocòpia del document acreditatiu)

Envieu-ho a: **Seminari sobre Error i engany**, A/A de Marisol Pitarch, Apartat de Correus 18, 12300 Morèlla (Castelló).

DATA LÍMIT D'INSCRIPCIÓ: 18 de juny.

Malgrat que encara no està autoritzada legalment, la urgència d'alguns problemes i la voluntat de no quedar-nos paralitzats per culpa de l'administració ha fet que la **Coordinadora de Centres d'Estudis** hage celebrat una assemblea el passat dia 6 de març a l'Ateneu de la ciutat de Manresa (Bages).

A part d'aspectes anecdòtics, com descobrir que el president d'un altre Centre d'Estudis és un dels subscriptors d'AU!, l'assemblea va tenir dos blocs clarament diferenciats.

Un bloc d'aspectes formals, que va incloure la discussió i aprovació provisional de l'acta de la sessió anterior i el reglament de règim intern així com una breu explicació dels problemes jurídics que compré la legalització dels estatuts. Nosaltres, com ja tenim experiència amb els de l'Associació, ja no ens espantem de res. No sé si recordeu els que vam tenir nosaltres, però sí us posaré una mostra dels problemes que tenim ara amb la Coordinadora. Com depasse l'àmbit d'una comunitat autònoma s'ha d'enviar a Madrid (això, *per se*, ja és un retard). També s'entesten en que sigue en castellà i ha costat fer-los entendre que precisament som una entitat que es defineix per l'ús d'una altra llengua oficial en eixes comunitats autònomes

(menys Aragó; hem hagut de posar *Aragón*). Naturalment, també el nostre País s'ha convertit, **per art de màgia**, en Comunitat. Per descomptat, als estatuts no apareixen ni Andorra, ni l'Alguer, ni la Catalunya Nord, perquè haguere complicat **in extremis** la legalització. I encara gràcies que la Coordinadora té la seu social a Lleida; és de suposar que el Govern Civil lleidatà tingue menys faena que altres.

La solució d'aquests problemes burocràtics va anar acompanyada de l'aprovació d'un acord de col·laboració amb una empresa distribuïdora especialitzada en publicacions locals, per a la distribució de les novetats dels centres d'estudis a tot el nostre àmbit lingüístic. Els detalls del servei us els comunicarem en un tríptic que inclourem en posteriors trameses. Us invitem a utilitzar aquest servei i així estareu assabentats de les novetats d'altres centres que us puguen interessar i anar-los a comprar a la vostra llibreria habitual. Esperem solucionar aquest mateix any un dels problemes **històrics** de les publicacions locals.

De la mateixa manera, engegarem un catàleg de llibres que tenim al magatzem (nosaltres a casa, perquè enara no tenim local...) i la publicació d'un butlletí intern. Estem només a l'espera que la Universitat Pompeu Fabra acabe les obres i

puguem disposar de despatx i ordinador. Es procurarà fer-ho compatible amb treballs que ja té realitzats la Universitat Autònoma i algun dels centres associats.

Amb aquestes finalitats s'han creat pre-comissions (comission encara no podem perquè no estem legalitzats encara...) en alguna de les quals ens hem integrat. Tot açò supose faena per a la junta de la nostra associació i la corresponent quota en metàl·lic (per pagar el personal, etc...). Ho fem amb la màxima il·lusió i volem que sigue útil de veritat. L'únic que us demanem és que us dediqueu a fer estudis de la nostra comarca i no us deixeu portar per la vagància. Si no ho fem nosaltres no ens ho farà ningú i a la Coordinadora hi ha el projecte de començar prompte recerques comunes amb tots els centres associats.

En el torn final de precís i preguntes, a més de parlar de congressos i altres activitats, es va acordar d'emprendre accions per a protestar de la brutal retallada de subvencions que han patit els centres per part de la Generalitat de Catalunya. Així, centres que rebien 10 milions n'han rebut 3 i centres que rebien mig milió s'han trobat amb 50.000 pessetes. Nosaltres, com ací no ens han donat mai tants diners, no sabem què pensar...

Carles Ripollés Querol

LA GENERALITAT PROP DE VOSTÉ

9 0 0 5 3 9 3 9 3

Telefon d'Informació Administrativa

**OFICINA D' INFORMACIÓ
INICIATIVES I
RECLAMACIONS**

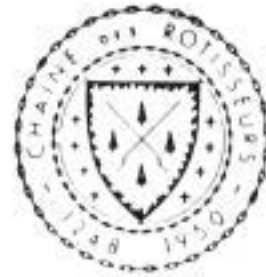
US INFORMA TELEFÒNICAMENT
Sobre tota l'Administració de la
Comunitat Valenciana, la seua
estructura, funcions i procediments

**US INFORMA PERSONALMENT
I PER CORREU**
Les seues preguntes, suggeriments i
reclamacions setan degudament
rebudes, contestades, classificades i
trameses a l'òrgan competent

**US REGISTRA QUAALSEVOL
DOCUMENT**
Adreçat a l'Administració Autònoma

**GENERALITAT VALENCIANA
PRESIDÈNCIA**

CATTELLA: Carrer Major, 78 Tlf. 358222 Fax 358066

SEGURA BARREDA, 8
CARRERÓ
DE LA PRESÓ, 5 i 7
TELÈFON 16 03 36
MORELLA (Castelló)

Restaurant
Típica cuina Morellana

Especialitat en Corder farcit trufat

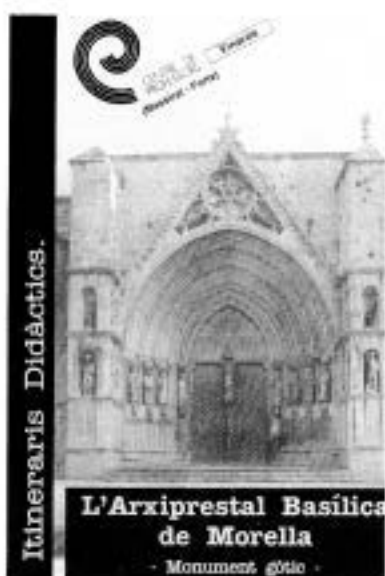

L'any de l'embottit

Ferran Torrent ha dit que amb aquesta novel·la publicada per Quaderns Crema pretén fer una novel·la exclusivament d'humor, allunyant-se del gènere negre on l'han encasquetat. *L'any de l'embottit* és una sàtira coral sobre l'actualitat valenciana.

Ixen personatges típicament torrentians, entremesclats amb eixa realitat que sovint és més esperpèntica que la pròpia ficció: La creació de la policia autònoma valenciana a la gallega, és a dir, a partir de la policia estatal o les ultracriticades expedicions de governs autònoms per tal d'aconseguir inversions de l'exterior -explicitades amb una delegació comercial per a vendre paella concentrada i enllaunada a l'Europa de l'est. Altres personatges que ixen a la novel·la són el Cap el Gabinet de la Presidència, el Conseller de Comerç i altres polítics del regne.

És un bon entreteniment que reflectix unes quantes contradiccions de la societat valenciana. L'exemple és aquell diari en el consell de redacció del qual encara quede una persona de quan el diari ere del «Movimiento», però la majoria dels integrants és afí al Partit. Quede només un sector més d'esquerres que es resistix a ser assimilat pel partit del govern.

L'Arxiprestal Basílica de Morella (Monument gòtic)

Ens ha arribat a les mans un llibret, de mida din A-4, sobre l'església de Morella. Es tracte del primer

exemplar d'una col·lecció d'itineraris didàctics del CEP (Centre de Professors) de Vinaròs, editat per la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana amb la col·laboració de l'Ajuntament de Morella, l'ITVA i Bancaixa.

L'itinerari ha estat fet per un grup de vuit persones entre les quals hi ha tres noms morellans: Ernest Blanch, Pepita Milián i Carles Sangüesa i va dedicat als alumnes d'ESO (Ensenyament Secundari Obligatori).

Després del pròleg i la presentació hi ha un apartat de metodologia. A continuació, i formant el cos del llibret, es trobe el quadern de l'alumne amb una colla d'informacions i d'activitats a fer abans de la visita, al llarg de la visita i amb posterioritat. El quadern de l'alumne està ple de fotografies i esquemes il·lustratius. Acabe el llibre amb una pàgina de bibliografia.

EL CAU!

Encara que amb uns resultats econòmics escassos, enguany hem tornat a participar a la *Setmana del Llibre en Català* que ja ha arribat a l'onzena edició. En aquest gran supermercat del llibre en la nostra llengua es pretén que estiguen presents absolutament tots els llibres del món. Hi havie uns 20.000 títols, dels quals quatre eren nostres.

Els llibres més venuts han estat *El per què de tot plegat* de Quim Monzó i *Camés de seda* de l'escriptora del mes de març, Maria Mercè Roca. Els títols de narrativa sempre són els que més acollida tenen.

Acció Cultural del País Valencià Núm. 32 - Març 93

Aul. Revista Comarcal dels Ports. Any VI, N° 24. Tardor 1992.

Publicació de l'Associació i CNL dels Ports dedicada a la difusió de notícies dels pobles d'aquesta comarca. Conté un monogràfic, molt ben documentat fotogràficament, dedicat al cicle tradicional dels cereals a la comarca dels Ports. Aquest número va acompanyat de l'index temàtic dels últims cinc anys de tots els articles i col·laboracions publicats a la revista.

TRADICIONS POPULARS

La salut

Per Dorní Pastor

Hem de parlar de la salut i això és delicat perquè hi ha molts punts de vista diferents i cadascú s'ho enfile com vol.

En un altre article ja vaig nomenar que antigament es morie molta gent d'una mala seguida.

-Xe, de què ha mort? Què tenie?

-Vai, una mala seguida que va agarrar.

Ere igual que fore malalt de pulmó, d'estómac, de cap, de ventre o de peus; ere la mala seguida i no es podia aclarir res més.

Fa poquets dies, passejant amb una bona amiga meua comentant coses d'es-tes, em va dir:

-Jo he estat ara a un poble a on tots es moren del mateix. Preguntes pel qui s'ha mort o pel qui està molt malalt i, invariablement, tots contesten: Ai, xica, d'un mal dolent.

Tampoc no hi ha manera d'aclarir el què. Però els metges bé deuen saber què és el mal dolent...

A mi m'ha cridat l'atenció, des de sempre, que quan una xica o una fadrina major se sent malament i no acaben d'aclarir el mal que té, sens que es diu amb to ben cert:

-Si li isquere un nóvio se li passarien tots els mals.

O també:

-Si s'haguere casat no haguere sigut tan tecla.

I quin «xasco», senyor!, com sóc del gremi d'estes, al trobar-me a casa del metge, esperant-se a la consulta, dones casades de totes les edats. Això deu ser que el matrimoni no es la solució que cure tots els mals...

Quan un està mal de veres i no vol reconèixer-ho del tot, si li pregunten com està sol contestar:

-Xe,estic que no m'hi veig. Tinc una úlcera d'estómac i este peu dret no vol anar bé de cap manera; però si fore això,

com si tinguera quinze anys.

Un altre:

-Tinc reuma, m'ha eixit això de l'àcid úric, m'han ficat una vàlvula al cor i no senc massa clar; però si no fore per això, com un rellotge.

Quan ja totes les coses van fallant perquè ja toque i no hi ha res a fer, en molts malalts renaix una certa il·lusió de curar-se i és quan, aixina sorret, sorret va a preguntar-li a un amic:

-Xe, tu no vas anar a un curander? Què et va fer, o què et va dir?

Tots tenim la llibertat de provar-ho, perquè a alguns els ha pogut eixir bé, però haurem d'anar veient si distingim.

No és el mateix ser curander per sortilegis estranys i coses rares que ser naturalista i saber quines herbes van bé per a una cosa i quines van bé per a una altra.

Morella, pel nostre caràcter més bé realista, ha sigut poc aficionada a visitar curanderos -que algun coneixement deuen tindre-; i, no obstant, fa molts, molts anys que venie un dia a la setmana un curandero al barri de l'Hostal Nou, a les Casetes concretament. Baixave una gentada a visitar-se, diu que. Comentant això hi havie qui, despectivament, deie:

-És que la gent abans ere molt atrasada.

Doncs no, res d'això. No sé si ere a darrerries dels 50 o a primerries dels 60 que hi havie un senyor a València que ere practicant, amb la placa acreditadora a la porta de sa casa, que a més ere curander. I no sé si cada quinze dies o cada mes s'omplie de malalts de Morella que anaven a visitar-se allí.

Trobaven solució o remei? No en trobaven? Ells s'ho sabran...

Si he fet tota esta explicamenta és per pasar a dir que com la medicina no estave tan avançada, qualsevol familiar, veí o amic se sentien amb dret de recomanar i dir els remeis que s'havien d'aplicar a una persona malalta. I n'hi ha

alguns, de remeis, que els de la meua edat, quan érem menuts, encara els van tastar.

-La xiqueta té moltes angines.

-Pot dis-li-ho al practicant que li farà uns tocs de iode per dins a la gola i per fora, al coll, l'untos amb belladona i a la burguera escalfes una sola d'espardenya, que estigue usada, l'emboliques amb un drap i que l'aguante al coll tot el temps que pugue. Si li creme o no la vol, li pots posar també unes torrades de pa sucac amb vi calentet, amb un mocador al coll.

Si es queixaven els menuts de mal d'orella, a part del que donave el metge, sempre hi havie una bona amiga que aconsellave:

-Vés a casa Tal que li està donant de mamar al xiquet i, pel matí o per la vesprada, que li pose un xorret de la seua llet i li calmarà el dolor. Ara, això sí, si és xiquet ha d'anar a una que estigue criant una xiqueta i si és xiqueta, al contrari.

Potser fore suggestió de sagalet al veure que li n'feien cas, però el dolor es calmave.

Quan un patie molt de mal de cap, si ere d'una casa amb possibles, venie de seguida el consell:

-Proveu lo del colomi.

Ah! no us penseu que ere per a fer caldo. El colomí es matave, s'obrie en canal i tot sanguejant se li posave al cap del malalt com fore uns casc de romà.

Bé li pot que d'alguna d'estes proves isquere l'aspirina.

-Xica, has anat a vore Aquella?

-Què té?

-Molta febra.

-Ara ho arreglaré jo.

Se n'anave tota complaent a alguna de les cases a on venien sardines salades i mirave que la cuba estiguere oberta d'uns quants dies, perquè estaren ben rovellades. Li n'aventaven una a la planta de cada peu, nugada amb un mocador

i a esperar que la febra baixare. Les sardines ja no es menjaven, no. Les tiraven.

- No puc dormir massa bé.

- Pos quan vages a gitar-te posa't uns reparos de mostatxons als polsos.

Se banyaven els mostatxons amb vi negre, prou fortet, uns pedacets de fil i cotó-en-pèl, un mocador nugat pel cap i a dormir.

Per al mal de panxa, cataplasmes de sopes bollides que aguantaven molt bé la calor. Si hi havia inflamació eren més bones les de ceba o de llinosa.

També se solie usar la pelleta del sagí o el paper que llevaven del xocolate abans d'embolicar-lo per a vendre, perquè això reblanie el pit i suavitzava l'esbré.

Hi havia qui sabia batre bé mel amb sabó blan. Ben batut i regirat es posava damunt de paper d'estraça gros i, com ere apegalós, s'aplicava a la zona del cos on feie mal i el paper tot sol corrie cap amunt a mida que el dolor pujave fins que, al muscle, ja se n'eixie tot el dolor i el paper ja no tenie cap efecte. No serie que s'havie arrugat quan li'l van posar als rinyons?

Es deie que la persona que naixie en dies determinats, curave de gràcia, sobretot, si el dia ere el Dijous Sant i que baix de la llengua tenien una creueta.

Si et passave alguna cosa i anaves a algú que curave de gràcia, tirave una salivadeta, pegave dos refregons i ja estave. Però aci cal fer una matisació. Hi havia persones d'estes que per destresa en les mans o per un cert coneixement del cos humà, tocant, fent fregues o posant venes, curaven. Jo a estos els col·loco al mateix sindicat on estan els massatgistes i fisioterapeutes, que per coneixements, habilitat o les dos coses alhora sabens els ossos, músculs i articulacions estan al seu lloc i en l'ús corresponent. Estos saben el que fan. No són curanders. No curen per màgia ni estranyes arts, sinó pel coneixement de la realitat. Però

d'això a la salivadeta hi ha un camí molt rellarg.

Quan algú estave decaigut o anèmic, en arribar el temps de d'abril, maig i juny i un poc més avant, se li aconsellave que fere una novena de sèrum passejat.

Quina sorpresa he tingut fa cosa de dos mesos, quan un metge de prestigi reconegut, en una emissió de ràdio, va aconsellar, perquè ere molt sa com a depuratiu, beure, en dejú, un got de sèrum del que quede després de fer el formatge (que, per cert, té un gust deliciós).

Va dir que tenie moltes propietats bones per a la sang i que ere molt aconsellable prendre-se'l en dejú i fer després un passeig d'un o dos quilòmetres perquè ajudave a regular tot el cos. Em vaig quedar molt sorpresa perquè me n'havia rigut moltes vegades quan ma mare m'explicave les novenes de sèrum passejat, que solien anar a prendre pels masos propet del poble.

També hi havia un remei per a les persones que tenien l'erisipela, els deien que passant-se una tortuga per la cara tres o quatre vegades es curave del tot. Jo li dono fe a una senyora que em va dir que l'havie tinguda i que se li n'havie anat del tot, com també li dono fe a una dona que tenie moltes pujades del llagrimal i li van dir que portant una sargantanya a la butxaca seguit no en tindrie més. Només de pensar-ho es va posar nerviosa. I li van dir:

- Tu no l'has de tocar. Qualsevol xiquet te la caçarà. Que te la pose dins d'un aguller, el tapes i a la butxaca.

Ho va fer i en una temporadeta se li va pasar la molèstia. Quan ja ixen del lletarg i tenie altra vegada pujades, va buscar un xiquet, van caçar una altra sargantanya i van llevar la morta. Ella assegurave que no n'havie tingut mai més i que conste que el quinze o set perres que li donave al xiquet que li la caçave, pels anys 80 i 90 del segle passat, ere tot un capital per a una persona més bé pobra.

Comentant això, aixina amb ironia, amb un senyor llicenciat, ja fa uns quants anys, em va comentar que podien tindre

algun poder curatiu la tortuga i la sargantanya, perquè no sempre se sap tot; a Centreuropa -no recordo la nació- els habitants d'una zona de poblets i aldees que treballaven a les mines de carbó, se'n posaven un trosset a la faixa per passar el mal de panxa. Temps després es va demostrar que el carbó tenie elements radiactius que avui en dia s'utilitzen per a curar el càncer i altres tumors.

Pareix que sempre el més important o el que cride més l'atenció es guarde per al remat. Per això, a pesar d'haver patit molts dels remeis de la medicina de l'època -encara que no m'aliviaren molt-, i dels remeis casolans, que sempre em feien poca gràcia i acabaven fent gust d'herba, el que no vaig haver de tastar mai -i confesso que només de pensar-ho se'm posaven els pèls de punta-, van ser les sangries.

Quan una persona tenie un insult, es deie que ere per tenir la sang forta o perquè en tenie massa. S'havie de sagnar. També s'havien de fer sangries en casos d'infeccions i moltes altres malalties. Les sangries les feien amb sangoneres, que eren uns cucs negres que solien estar a casa d'algun barber i, perquè la gent ho sabiere, a la porta de la barberia posaven un recipient de vidre amb les sangoneres dins, penjat d'un suport de ferro.

Com sempre sol passar, allò que menys vols vore és el que més mires. I, pujant pels porxes, a mà dreta, hi havia una barberia on no fallave cap matí la peixereta a la mostra.

No volia, no volia, però els meus ulls ja estaven mirant els cucs abans d'arribar a la casa. I sempre -ho recordo com si fore ara-li demanava a Déu que em deixaren morir abans de posar-me aquells cucs damunt perquè em xuplaren la sang. Ere tan gran la temor que em feien, que m'ha quedat la imatge de la pràctica més desagradable de la medicina del moment.

Pensant, pensant, arribo al final a dir-los que si tenen el tresor d'una bona salut no els caldrà provar cap remei «posa-t'ho entre l'esquena i el pit i que et fage bon profit».

JOVENIVOL
moda

BLASCO DE ALAGON, 41
Tel. 160710 MORELLA

TEJIDOS Viñals

Segura Barreda, 1
San Nicolás, 22 - Tel. 16 00 63 - **MORELLA** (Castellón)

ecologia

La Comunitat Europea ha expedientat el govern espanyol, a instància de Greenpeace per l'incompliment de la directiva 90-313-CE que tracte de la llibertat d'accés dels ciutadans a la informació en matèria de medi ambient. Què ens hauran amagat?

Ajuntaments i llicències municipals

L'Ajuntament d'Alloza, on estan les mines de la tèrmica d'Andorra, ha posat al Tribunal Superior d'Aragó una denúncia contra ENDESA per manca de llicència municipal per a una escombrera de tres milions (!) de metres cúbics de terra i escòries. Ja ho diuen per allà que els d'ENDESA són especialistes en canviar muntanyes de lloc. La trauen d'ací i la posen allà.

Plans estatals

El nou Pla Director d'Infraestructures del Ministeri d'Obres Públiques i Transports (MOPT) preveu a llarg termini la creació d'una autovia Madrid-Terol-Amposta. El propi Ministeri no té clar el traçat definitiu, però en línia recta,

que és com ho tenen el mapa, és calcaïet als curiosos i costeruts projectes ferroviaris de finals de segle que passaven per la nostra comarca i que no es van fer mai.

Després de demanar bones carreteres durant dècades, quan pareix que el 2007 tindrem autovia només demanem tres coses:

1.- Que no passe per damunt la mola de la Garumba i mitjançant un viaducte de 60 m. d'alçada passe per damunt de la murada de Morella amb els pilars al mig de Cinc-cantons, per anar a eixir pel mig dels arcs de Santa Llúcia i tirar cap a Herbeset amb una àrea de servici amb hamburgueseria a la font de Vinaxos. És a dir, que sigui respectuós amb el paisatge i amb el medi.

2.- Que no sigui de peatge, que els que vivim a cavall de Barcelona i Morella, ja estem prou cremats.

3.- Que les eixides de l'autopista estiguin a les interseccions amb les carreteres, no com la N-232 i la A-7 entre Vinaròs i Sant Jordi.

El Pla Hidrològic Nacional, sota l'apartat «embalses de los puertos de Beceite», preveu la construcció de pantans a Moll de las Rocas, Rincón de Sant Antoni y Tosal Gros».

S'agrairie també alguna informació sobre si s'han d'ofegar masos habitats, si s'han de tocar carreteres per fer-les més llargues, així com repercussions mediambientals i paisatgístiques.

També seria útil de conèixer la suposada utilitat d'eixes instal·lacions, bé si gue hidroelèctrica (i si s'afavoririen les empreses locals d'electricitat o bé les grans empreses estatals contaminadores) o bé de regadius artificials o si és per garantir el consum de boca i/o industrial (???).

Sobre l'aigua

El passat dia 22 de març va ser declarat per l'ONU dia internacional de l'aigua donada l'enorme importància que té aquest bé natural i, sobre-tot, pel seu difícil futur.

Així podem recordar que:

- Espanya és el primer país d'Europa en consum d'aigua.

- És el tercer país (del món occidental) després d'Estats Units i Canadà.

- És un dels països on l'aigua és més barata.

El que es pretén amb aquest dia internacional és conscienciar la gent sobre l'ús i l'abús d'aquest element.

Recordar tan sols que mentre nosaltres malgastem l'aigua, cada any moren milers i milers de xiquets per carència d'aquesta i que, segons els estudiosos d'aquest tema, en un futur no molt llunyà serà causa de guerres i morts.

Dia de l'arbre a Morella

El passat 18 de març al Poveit els xiquets i xiquetes de l'escola i els alumnes de l'Escola d'Oficis de l'àrea del Medi Ambient, van plantar i repoblar amb espècies autòctones (carrasques, roures, sables...) aquets indret ara restaurat per l'Ajuntament-tan apreciat pels morellans.

Dia de l'arbre a Portell

Els dies 22 i 27 del passat mes de març el poble de Portell va viure unes jornades dedicades al dia de l'arbre.

Al paratge de l'Albereda, els xiquets i xiquetes d'EGB van plantar arbres, repoblant així part d'aquesta zona amb diverses espècies.

La festa va acabar amb un dinar per a tots els participants estrenant, al mateix temps el berenador que s'hi ha instal·lat.

Foto: J. Pastor

*Us desitgem el millor
Estem al vostre servei!*

CAFETERIA - RESTAURANT

Rourera

Tel. 964 / 16 03 08
MORELLA

Especialitat en cuina morellana

Salude tota la Comarca dels Ports i us ofereix:

- **Marisqueria:** Peixos i mariscs de Sant Carles de la Ràpita
- **Fregiduria:** Peixos del Mediterrani de totes classes
- **Sidreria:** Sidra Pomar de barril
- **Mesón:** Tota classe d'especialitats d'embotits i pernils de Guijuelo, Aragó i Morella

Directòr-Executiu-Propietari: **Pere Adell**

El millor de ROURERA: La seua clientela

SEMINARI

sobre

ERROR I ENGANY

impartit per:

LLUÍS V. ARACIL

MORELLA, del 26 al 31 de juliol de 1993

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

DIPUTACIÓ DE CASTELLÓ

ASSOCIACIÓ CULTURAL DELS PORTS

